

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ**

студента 2-го курсу ОС «Магістр»
денної форми навчання
спеціальності 051 Економіка
освітньо-наукової програми
«Економіка та економічна політика»
Гончарука Олександра Вікторовича

Науковий керівник к.е.н., доцент
Красота Олена Вадимівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Студент _____

(підпис)

Роботу допущено до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки від «12» травня 2023 р., протокол № 11

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	6
1.1. Сутність макроекономічної стабільності національної економіки та фактори її порушення	6
1.2. Еволюція наукових поглядів на сутність фіскальної політики.....	13
1.3. Роль фіскальної політики у стабілізації національної економіки.....	19
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	30
2.1. Досвід зарубіжних країн у реалізації фіскальної політики як засобу стабілізації національної економіки.....	30
2.2. Український досвід реалізації фіскальної політики в умовах глобальної коронакризи COVID-19 та воєнної агресії з боку рф.....	41
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)	58
3.1. Економіко-математичне моделювання впливу заходів фіскальної політики на стабілізацію національної економіки	58
3.2. Імплементация досвіду країн ЄС для підвищення ефективності фіскальної політики України	69
Висновки до третього розділу	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що державі потрібні фінансові ресурси для забезпечення ефективної роботи державних органів та виконання різноманітних завдань. Фіскальна політика також допомагає забезпечити стабільність економіки та ринку, знизити інфляцію, підтримати позитивний економічний розвиток та залучити додаткові інвестиції в розвиток країни. Крім того, фіскальна політика має важливе значення в контексті забезпечення соціальної справедливості та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Вона дозволяє державі виділяти достатні ресурси для реалізації соціальних програм, підтримки освіти та охорони здоров'я, а також інших важливих галузей. Отже, фіскальна політика держави є важливою складовою ефективного управління економікою та допомагає забезпечувати стабільність країни та підвищувати її конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

В умовах військової агресії рф Україна стикається зі значними викликами і потребами в додаткових ресурсах для забезпечення безпеки, захисту територіальної цілісності та розвитку економіки в умовах війни. Одним з найважливіших завдань фіскальної політики України є забезпечення достатнього рівня доходів державного бюджету, які можуть бути використані для фінансування військових потреб та реставрації інфраструктури, що постраждала внаслідок війни. Окрім того, держава має підтримувати економіку та залучення інвестицій, зокрема – з метою підтримки військово-промислового комплексу та розвитку інших галузей, які можуть бути важливими для національної безпеки.

У цілому фіскальна політика України в умовах війни з росією повинна бути спрямована на максимальне забезпечення стабільності та розвитку держави, що потребує як ефективної роботи зі збору податків та оптимізації витрат, так і активної співпраці з міжнародними партнерами для залучення додаткових ресурсів та підтримки економіки. Тому розроблення напрямів

удосконалення фіскальної політики України є надзвичайно важливим питанням в сучасних умовах.

Мета дослідження – визначення ролі фіскальної політики як засобу стабілізації економіки, а також розроблення напрямів удосконалення фіскальної політики України в умовах військової агресії рф.

Завдання дослідження наступні:

- розглянути сутність макроекономічної стабільності національної економіки та фактори її порушення;
- дослідити еволюцію наукових поглядів на сутність фіскальної політики;
- визначити роль фіскальної політики у стабілізації національної економіки;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн у реалізації фіскальної політики як засобу стабілізації національної економіки;
- дослідити український досвід реалізації фіскальної політики в умовах глобальної коронакризи COVID-19 та воєнної агресії з боку рф;
- здійснити економіко-математичне моделювання впливу заходів фіскальної політики на стабілізацію національної економіки;
- запропонувати напрямки імплементації досвіду країн ЄС для підвищення ефективності фіскальної політики України.

Об'єкт дослідження – теоретичні основи та механізм реалізації фіскальної політики держави.

Предметом дослідження є особливості фіскальної політики України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження було застосовано різноманітні методи, серед яких можна виділити наступні:

- аналіз літературних джерел та інформації з відкритих джерел, що дозволив збирати потрібну інформацію про фіскальну політику та її вплив на економіку країни;

– метод статистичного аналізу, за допомогою якого було проведено порівняння і аналіз даних з різних джерел щодо рівня економічного розвитку України та ефективності її фіскальної політики;

– метод експертної оцінки, що забезпечив можливість зіставити та проаналізувати різні точки зору на питання формування та реалізації фіскальної політики;

– метод моделювання, що дозволив здійснити прогноз ефективності фіскальної політики України.

Використання цих методів дослідження дозволило отримати досить повну та об'єктивну оцінку фіскальної політики України, її ефективності та можливостей для подальшого вдосконалення в умовах воєнного стану.

Інформаційну базу дослідження склали матеріали навчальних посібників та підручників, наукових статей у періодичних виданнях, Інтернет-ресурси, а також офіційні статистичні дані.

Апробація результатів дослідження. Отримані в ході дослідження результати апробовано під час участі в міжнародній науково-практичній конференції. Зокрема, за результатами участі у Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023. Повоєнне відновлення економіки України: проблеми та перспективи» опубліковано тези «Вплив фіскальної політики на людський капітал в умовах війни в Україні» (Додаток А).

Обсяг і структура роботи. Матеріали дослідження викладено на 85 сторінках основного тексту, представлено у 3 таблицях та на 17 рисунках. Структура дослідження представлена вступом, трьома основними розділами, висновками та списком використаної літератури з 80 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність макроекономічної стабільності національної економіки та фактори її порушення

Макроекономічна стабільність національної економіки – це здатність економіки досягати стійкого рівня економічного зростання та забезпечувати ефективне використання ресурсів упродовж тривалого терміну без надмірної інфляції, дисбалансу зовнішньої торгівлі, високого рівня безробіття та інших небажаних наслідків. Для досягнення макроекономічної стабільності, економіка повинна забезпечувати:

- стійкий рівень економічного зростання: економіка повинна мати достатній обсяг виробництва та витрат на інвестиції, щоб забезпечити стійкий рівень економічного зростання на довгий термін;
- стабільну інфляцію: інфляція повинна залишатися на стійкому рівні, що дозволяє уникнути збільшення цін та збільшення ризиків інвестування;
- стабільний курс валют: валютний курс повинен бути стійким та не допускати надмірного зростання або зменшення, що забезпечує економічну стабільність та довіру до валюти;
- стабільний бюджет: бюджетна політика повинна бути стійкою та ефективною, забезпечуючи контроль за державними видатками та забезпеченням фінансової стабільності;
- низький рівень безробіття, що забезпечує стійкий рівень виробництва та споживання [32, с. 42].

Макроекономічна нестабільність національної економіки – це стан, коли економіка країни перебуває у періодичних коливаннях та нестійкості у різних аспектах, а факторами порушення макроекономічної стабільності національної економіки є наступні (рис. 1.1).

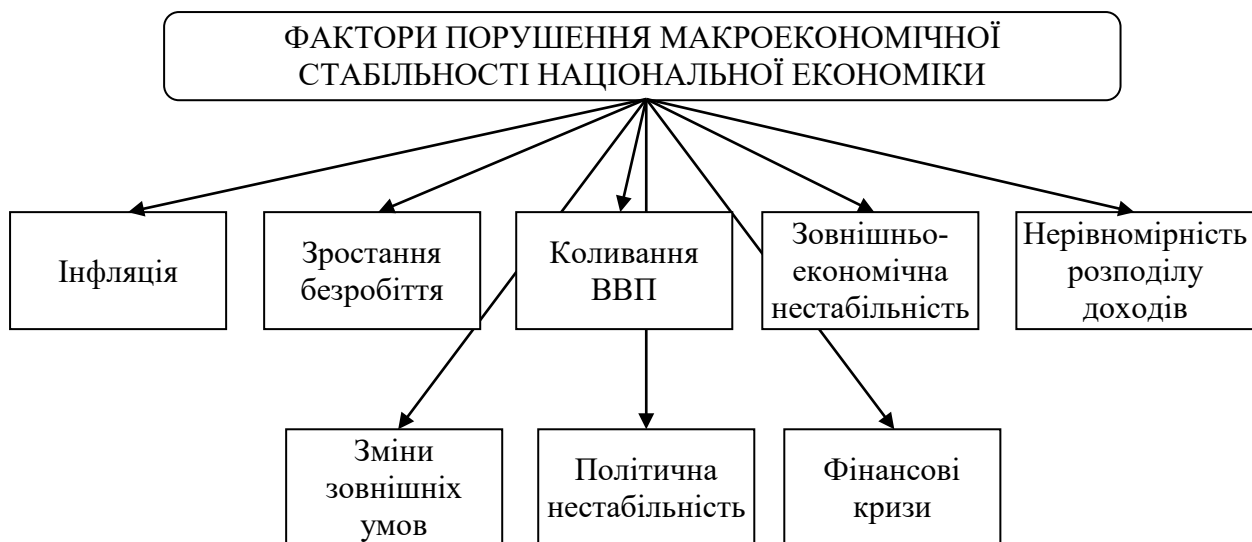

Рис. 1.1. Фактори порушення макроекономічної стабільності національної економіки

Джерело: сформовано автором на основі [2; 41; 78]

1. Зростання інфляції може призвести до зменшення споживчої потужності, меншої інвестицій та зростання безробіття. Загальний рівень цін на товари та послуги зростає швидше, ніж може забезпечити ріст виробництва, що може призвести до зменшення споживчої потужності, меншої інвестицій та зростання безробіття. Інфляція може значно порушувати макроекономічну стабільність в державі. Якщо інфляція відбувається швидко та нестабільно, то вона може мати наступні наслідки:

- падіння купівельної спроможності: інфляція зменшує купівельну спроможність грошей, оскільки ті ж самі гроші варті менше. Це може призвести до падіння рівня життя людей та зменшення попиту на товари та послуги;

- невпевненість на ринках: інфляція може створювати невпевненість на ринках, оскільки підприємці не можуть передбачити, які будуть ціни на товари та послуги в майбутньому. Це може призвести до зменшення інвестицій та створення нових робочих місць [1, с. 44];

- збільшення видатків на обслуговування боргу: інфляція збільшує вартість боргу, оскільки позичені гроші повертаються в майбутньому в

меншій вартості. Це може призвести до збільшення видатків на обслуговування державного боргу та зменшення бюджетних видатків на соціальні та інфраструктурні проекти;

– зменшення експортної конкурентоспроможності: інфляція може збільшити вартість експортованих товарів, що знижує їх конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Це може призвести до зменшення експорту та погіршення балансу платіжної балансу країни [24, с. 8].

2. Високий рівень безробіття може призвести до зменшення споживчого попиту на товари й послуги та зменшення обсягу виробництва, що може негативно вплинути на зростання ВВП та загальний розвиток економіки. Безробіття порушує макроекономічну стабільність в державі, оскільки має наступні наслідки:

– зменшення споживчого попиту на товари та послуги, що негативно впливає на рівень економічного зростання та призвести до зменшення попиту на робочу силу, створення нових робочих місць та збільшення безробіття;

– збільшення соціальної напруги в суспільстві, оскільки безробітні часто відчують відчуженість та незадоволення своїм становищем, і це може призвести до зростання протестів, конфліктів та інших форм соціальної нестабільності, що негативно впливає на економічну стабільність;

– збільшення державних видатків на соціальні програми, такі як допомога безробітним, медичне страхування та інші форми підтримки, але це може призвести до збільшення державного боргу та зниження бюджетної стабільності;

– зменшення економічної продуктивності держави, оскільки безробітні не виробляють товари та послуги, що зумовлює зменшення ВВП та прибутковості держави [59, с. 9].

3. Коливання рівня ВВП можуть бути пов'язані з рівнем інфляції та безробіття і серйозно впливають на здатність країни до інвестицій, розвитку

економіки та відтворення внутрішнього попиту. Коливання ВВП може порушувати макроекономічну стабільність в державі через такі наслідки:

- нестабільність зайнятості: у періоди зростання ВВП зазвичай зростає попит на робочу силу, тоді як у періоди зниження ВВП зазвичай зменшується попит на робочу силу, що може привести до зростання рівня безробіття;

- зменшення доходів населення, що може знизити рівень життя людей та призвести до зменшення споживчого попиту;

- нестабільність бюджету та, відповідно, зниження спроможності держави фінансувати різні програми та послуги. У періоди зростання ВВП держава може збільшувати свої видатки, тоді як у періоди зниження ВВП зазвичай зменшується бюджетна потужність;

- збільшення інфляції призводить до зміни споживчого попиту та цін на товари та послуги.

4. Зовнішньоекономічна нестабільність – це коливання валютного курсу, зміни у зовнішніх економічних чинниках та торгівельних угодах, що мають серйозний вплив на економіку країни та її макроекономічні показники. Зовнішньоекономічна нестабільність може порушувати макроекономічну стабільність в державі наступним чином:

- зміни валютного курсу призводять до змін у зовнішніх торгових відносинах, у тому числі – до змін експортних доходів та витрат на імпорт. Це може вплинути на загальний баланс зовнішньої торгівлі та макроекономічну стабільність;

- зміни цін на нафту та інші товари впливають на експортні доходи та витрати на імпорт, а також на рівень інфляції та загальну макроекономічну стабільність в державі;

- зміни умов міжнародної торгівлі можуть вплинути на зовнішні торгові відносини, що може позначитися на макроекономічній стабільності в державі;

– збільшення зовнішнього боргу може призвести до збільшення платежів за відсотками та зниження довгострокової економічної стійкості країни [26, с. 47].

5. Нерівномірність розподілу доходів зумовлює зменшення попиту на товари та послуги, а також інвестицій. Нерівномірність розподілу доходів може порушувати макроекономічну стабільність в державі на кількох рівнях:

– по-перше, коли дохід концентрується в руках обмеженої кількості людей або груп, це може призвести до зниження попиту на товари та послуги, які виробляються в державі. Це стає причиною зменшення ВВП та до зайнятості. Крім того, якщо більшість людей має низькі доходи, це може призвести до зростання рівня бідності та нерівності, соціальної напруги та нестабільності;

– по-друге, нерівномірність розподілу доходів може призвести до збільшення фінансової вразливості деяких груп населення. Якщо більшість населення має низькі доходи, то вони можуть бути більш схильними до боргової пастки, що призводить до зменшення споживчого попиту та скорочення економічного зростання;

– також нерівномірний розподіл доходів може впливати на політичну стабільність держави. Якщо більшість населення має низькі доходи, це може призвести до незадоволення уряду та збільшення підтримки для радикальних політичних сил, що викликає зростання нестабільності та небезпеки для національної економіки. Таким чином, нерівномірний розподіл доходів може здійснювати значний вплив на макроекономічну стабільність держави [25, с. 58].

6. Зміни в зовнішніх умовах. Незалежність країни від зовнішніх економічних чинників може бути порушена змінами в зовнішніх умовах, таких як зміни валютного курсу, падіння цін на нафту та інші товари. Зміни зовнішніх умов можуть значно вплинути на макроекономічну стабільність в державі. Наприклад, коливання валютного курсу можуть позначитися на експорті й імпорті товарів та послуг, а також на ставках кредитів і інвестицій,

що, в свою чергу, може знизити ВВП держави і погіршити стан економіки в цілому [3, с. 203].

Також зміни в зовнішньому середовищі, такі як світові кризи, військові конфлікти, торгівельні війни, можуть призвести до зниження попиту на продукцію та послуги держави, що знову ж таки може знизити ВВП і призвести до збільшення безробіття та інфляції. Зовнішні фактори також можуть впливати на ціни сировинних матеріалів, які є важливим елементом багатьох промислових галузей. Наприклад, підвищення цін на нафту може позначитися на цінах на бензин та інших нафтопродуктах, що призводить до збільшення інфляції та зниження купівельної спроможності населення. Таким чином, зміни зовнішніх умов можуть здійснювати значний вплив на макроекономічну стабільність в державі і вимагають від уряду та центрального банку вжиття заходів для зменшення негативних наслідків на економіку [72].

7. Політична нестабільність здійснює значний вплив на економіку, наприклад, збільшення військових видатків, зниження рівня довіри в економіку країни та зменшення іноземних інвестицій. Деякі з наслідків політичної нестабільності, які можуть порушити макроекономічну стабільність, включають:

- нестабільність законодавства негативно впливає на рівень інвестицій;

- політичні конфлікти та війни знижують рівень виробництва та інвестицій, обсяги торгівлі з іншими країнами та збільшують ризики для іноземних інвесторів;

- невизначеність економічної політики країни впливає на інвестиції, вартість валют, видатки уряду та ускладнює ефективність довгострокового планування;

- зміни податкової політики, що негативно впливає на економічну активність та створює невизначеність для підприємств [2, с. 58].

8. Фінансова криза може виникнути внаслідок нестабільності фінансової системи, коли банки та інші фінансові установи втрачають довіру своїх клієнтів. Основні наслідки фінансової кризи для макроекономічної стабільності включають наступне:

- падіння кредитної активності;
- зниження бізнес-активності;
- зростання безробіття;
- зменшення бюджетних надходжень;
- знецінення національної валюти;
- зростання інфляції [28, с. 82].

Усі ці фактори можна поділити на 2 групи, додавши до них інші вагомні фактори порушення макростабільності:

1. Внутрішні фактори, які включають ряд проблем, що можуть виникнути в економіці країни і призвести до порушення макроекономічної стабільності:

- інфляція;
- бюджетний дефіцит;
- зростання безробіття;
- нерівномірний розподіл доходів;
- корупція.

2. Зовнішні фактори макроекономічної нестабільності включають різні події та фактори, що виникають за межами країни та можуть здійснювати значний вплив на її економіку:

- світова економічна криза;
- зміни на міжнародному ринку;
- політична нестабільність;
- надмірна залежність від іноземного капіталу;
- необґрунтоване зростання експорту [78, с. 6].

Отже, результатом таких заходів є забезпечення стабільності національної економіки та збільшення її конкурентоспроможності на світовому ринку.

1.2. Еволюція наукових поглядів на сутність фіскальної політики

Для досягнення макроекономічної стабільності необхідно розробити ефективну макроекономічну політику – набір заходів та стратегій, які приймаються урядом з метою регулювання національної економіки для досягнення певних макроекономічних цілей, таких як стабільність цін, повна зайнятість, стійкість валютного курсу, збалансований бюджет, економічне зростання тощо. Уряд та центральні банки зазвичай вживають заходи наступних видів політики для забезпечення макроекономічної стабільності:

1. Фіскальна політика: Уряд встановлює рівень податків та видатків, щоб забезпечити рівновагу між доходами та видатками бюджету, а також сприяти економічному зростанню.

2. Монетарна політика: Центральний банк встановлює ставки процентів на кредити та маніпулює кількістю грошей в обігу для контролювання інфляції та забезпечення стабільності валюти.

3. Соціальна політика: Уряд вживає заходів для зменшення нерівності доходів та забезпечення соціальної захищеності населення, що сприяє економічному зростанню.

4. Регуляторна політика: Уряд вживає заходів для контролювання діяльності підприємств та монополій, щоб запобігти зловживанням та забезпечити рівні умови конкуренції на ринку.

5. Зовнішньоекономічна політика: Уряд вживає заходів для забезпечення стійкості зовнішньоекономічних зв'язків, таких як підписання міжнародних торгових угод та залучення іноземних інвестицій [15, с. 121].

Чільне місце серед цих видів політик займає фіскальна політика. Поняття «фіскальна політика» походить від латинського терміну «fiscus», що

означає «державний казначейський гаманець» або «державний бюджет». Сам термін «фіскальна політика» з'явився у XVIII ст. в Англії, коли виникла потреба в регулюванні фінансів держави. У цей час Англія проводила активну зовнішню політику, що вимагала значних видатків з боку держави. Також національний державний борг збільшився після війни з Францією. У зв'язку з цим уряд Англії вирішив застосовувати фіскальну політику для забезпечення фінансової стабільності держави.

Поняття «фіскальна політика» набуло свого поширення в економічній науці в кінці XIX - на початку XX ст. у той час, коли у більшості країн була залучена значна кількість ресурсів на війну та з'явилася необхідність регулювання фінансових ресурсів держави. На той час поняття «фіскальна політика» вживалося у значенні політики, яка стосується збору податків індивідуальних громадян і бізнесу. Згодом поняття стало використовуватися у більш широкому значенні, включаючи управління державними видатками, керуванням бюджетом та державним боргом [25, с. 52].

У 1930-х роках під час Великої депресії в США була запроваджена так звана «Нова угода», заснована на принципах кейнсіанської фіскальної політики. Вона передбачала відновлення економіки за допомогою збільшення державних видатків на будівництво інфраструктури, надання допомоги безробітним і розширення програм соціального захисту. Ці заходи привели до зростання економіки та зменшення рівня безробіття в США. У другій половині XX ст. поняття «фіскальна політика» стало використовуватися все ширше в економічних дослідженнях, а згодом – і в практиці управління економікою [36, с. 72].

Сьогодні це поняття включає в себе широкий спектр заходів держави з регулювання фінансових ресурсів та підтримки економіки, що дозволяє досягати сталого економічного розвитку та забезпечення соціальної стабільності в країні. На даний час фіскальна політика є важливим інструментом макроекономічного управління в більшості країн світу, що дозволяє забезпечити економічну стабільність та зростання держави.

Ключовою ідеєю фіскальної політики є використання фінансових інструментів уряду, таких як податки та видатки, для впливу на економічний розвиток та досягнення макроекономічної стабільності. Наприклад, уряд може збільшувати грошові видатки на соціальні програми або інфраструктуру, зменшувати податки для підтримки підприємств та споживчої активності, або поєднувати обидва підходи, щоб стимулювати економіку. Отже, фіскальна політика – це економічна політика, яка включає в себе використання державних бюджетних і фіскальних інструментів для зміни економічної активності та підтримки макроекономічної стабільності [27, с. 174].

Різні економічні теорії мають свої трактування фіскальної політики, ось кілька з них:

1. Класична теорія: за цією теорією фіскальна політика повинна бути спрямована на збереження бюджетної рівноваги та зниження державного боргу. Класики вважають, що держава не повинна втручатися у економіку, а державні видатки повинні бути мінімізовані. Фіскальна політика має бути прозорою та передбачуваною для учасників ринку.

2. Кейнсіанська теорія вважає, що фіскальна політика може бути ефективним інструментом управління економікою. Кейнсіанці стверджують, що держава повинна втручатися в економіку та використовувати фіскальні інструменти (наприклад, збільшення державних видатків або зменшення податків) для стимулювання попиту та збільшення виробництва.

3. Монетаристська теорія передбачає, що фіскальна політика може бути ефективною лише в обмеженому обсязі та при дотриманні вимог монетарної політики. Монетаристи вважають, що фіскальна політика може призвести до інфляції, якщо державні видатки перевищують джерела їх фінансування.

4. Нова класична теорія поєднує підходи класичної та кейнсіанської економічної теорій. За цією теорією, фіскальна політика може бути ефективною, якщо відповідає певним критеріям, таким як прозорість, стабільність та довгострокова спрямованість. Нові класики вважають, що

державні видатки повинні бути ефективними та спрямовуватися на розвиток інфраструктури, наукових досліджень та інших галузей, які можуть підвищити продуктивність та знизити видатки в майбутньому.

5. Нова кейнсіанська теорія вважає, що фіскальна політика може бути ефективною, якщо вона є частиною більш широкої політики державного регулювання, тому держава повинна використовувати фіскальні інструменти для стимулювання економіки та підтримки зайнятості, а також для забезпечення соціальної справедливості та зменшення нерівності.

6. Інституціональна теорія передбачає, що ефективність фіскальної політики залежить від інституціональних рамок, в якій вона застосовується. Інституціоналісти вважають, що ефективна фіскальна політика повинна базуватися на демократичних принципах, прозорості та ефективному управлінні державними ресурсами [65, с. 346].

Кожна з розглянутих економічних теорій має своє бачення сутності фіскальної політики, але загалом можна виділити кілька загальних підходів до її застосування:

- активна фіскальна політика включає в себе застосування державних видатків та податкових заходів для збалансування економіки та підтримки зайнятості;

- пасивна фіскальна політика передбачає збереження стабільної фіскальної політики на довгий термін з обмеженням змін в державних видатках та податкових ставках;

- контрциклічна фіскальна політика полягає в застосуванні фіскальних інструментів для зменшення або збільшення видатків держави залежно від економічної ситуації;

- фіскальна політика з балансуванням бюджету передбачає збалансованість між видатками та доходами держави, щоб запобігти надмірному збору податків та державних боргів [2, с. 57].

Незалежно від того, яка теорія застосовується, фіскальна політика є важливим інструментом для досягнення економічної стабільності та

підтримки зайнятості в країні. Проте необхідно забезпечити її ефективність та прозорість, щоб отримати максимальну користь для економіки та суспільства в цілому.

Сучасні погляди на сутність фіскальної політики відображають її роль як такої, що використовується державою для забезпечення економічної стабільності, збалансованості та підтримки зайнятості в країні. Фіскальна політика є одним з ключових інструментів макроекономічної політики, який дозволяє державам регулювати рівень витратів та доходів, щоб досягти рівноваги в економічній системі.

В сучасних поглядах на фіскальну політику важливо зберігати баланс між економічними та соціальними потребами країни, щоб забезпечити стійкий та збалансований розвиток економіки, який буде сприяти не тільки підвищенню доходів населення, але й підтримці інвестицій та зростанню виробництва. В таблиці 1.1 наведено наукові підходи до трактування сутності фіскальної політики сучасними науковцями.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування сутності фіскальної політики

Автор	Визначення
Козакевич О.	«політика держави щодо змін у системі оподаткування та урядових витратках, здійснювана з метою зменшення коливання ділових циклів, сприяння соціально-економічному зростанню, підвищенню загального рівня зайнятості та стабілізації цін (низькому рівневі інфляції)»
Макконнелл К., Брю С.	«зміни в урядових витратках і оподаткуванні, що спрямовані на досягнення поставлених цілей збільшення обсягу виробництва та повної зайнятості, або зниження інфляції»
Огірко О., Крет І.	«цілеспрямована політика в галузі доходів державного бюджету, політику щодо встановлення (визначення) та отримання (акумулювання) надходжень до нього (тобто до державного бюджету)»
Оніщенко Г.В.	«система відносин, які складаються між платниками податків і державою, а також стратегію їх дій в різних умовах господарювання і різних економічних системах»
Соф'їн М.	«сукупність фінансових заходів держави у сфері управління бюджетом, податками і витратами з метою регулювання ділової активності, стримування коливань сукупного попиту, впливу на рівень зайнятості, інфляції та інших макроекономічних показників економіки»
Якушко І.В.	«складна система різних, взаємопов'язаних між собою елементів, які в поєднанні дозволяють органам державної влади здійснювати вплив на економічну поведінку господарюючих суб'єктів»

Джерело: складено автором на основі [17; 34; 36; 61; 72; 79]

У сучасних трактуваннях фіскальної політики зазначається, що вона може мати вплив на різні аспекти економіки, такі як інфляція, зайнятість, рівень виробництва, відкритість економіки, баланс платіжного балансу та інші. Також важливим аспектом є збалансованість між державними видатками та податковими доходами, щоб запобігти надмірному збору податків та державних боргів. У сучасних умовах, коли відбуваються глобальні зміни в економіці, забезпечення ефективної та прозорої фіскальної політики стає ще більш важливим завданням для держави.

Наукові дослідження фіскальної політики виокремлюють роль держави в розвитку економіки та соціально-економічному зростанні. Фіскальна політика може бути використана для підтримки підприємництва, створення нових робочих місць та сприяння інноваціям в економіці. Крім того, фіскальна політика може бути спрямована на підтримку соціальної справедливості та зменшення нерівності в доходах. Для цього можуть бути використані такі інструменти, як податкові кредити для найбільш вразливих верств населення, збільшення державних видатків на соціальні програми та послуги, підвищення мінімальної заробітної плати та інші [15, с. 122].

На нашу думку, фіскальна політика – це комплекс заходів держави, спрямованих на регулювання фінансових ресурсів державного бюджету та економіки загалом, з метою досягнення стійкого економічного зростання, забезпечення соціальної справедливості та сталого розвитку країни. Вона включає в себе використання таких інструментів, як оподаткування, бюджетні видатки та державний борг, які можуть бути застосовані залежно від кон'юнктури ринку та економічних та соціальних потреб країни.

Дослідження фіскальної політики є важливим з практичних та теоретичних причин. Практичні причини полягають у тому, що фіскальна політика є одним з основних інструментів, якими користуються держави для регулювання економічного розвитку. Дослідження фіскальної політики дозволяє визначити ефективність та ефективні інструменти її впливу на економіку, а також відстежувати тенденції в її розвитку, зокрема, зміни у

рівні оподаткування, розмірі державного бюджету, рівні державного боргу та інших показників.

Необхідність дослідження теоретичних основ фіскальної політики обумовлена тим, що вона становить один з ключових елементів економічної теорії. Дослідження фіскальної політики дозволяє уточнити різні аспекти її функціонування та впливу на економіку, розкрити особливості впливу різних видів фіскальної політики на економічні та соціальні процеси в країні. Дослідження фіскальної політики допомагає не лише визначити ефективність діяльності держави в цій сфері, але й прогнозувати можливі наслідки змін у фіскальній політиці для розвитку економіки та соціальних процесів в країні [27, с. 204].

Отже, фіскальна політика відіграє значну роль у забезпеченні стабільності та збалансованості економіки, підтримці соціальної справедливості та зменшення нерівності, а також розвитку та сприянні підприємництву та інноваціям.

1.3. Роль фіскальної політики у стабілізації національної економіки

Сьогодні фіскальна політика є одним з основних важелів державного регулювання економіки. Вона передбачає управління бюджетними ресурсами, в тому числі збір податків, визначення рівня державних видатків, керування державним боргом та інші заходи, спрямовані на забезпечення стабільності економіки і соціальної справедливості.

Фіскальна політика виконує декілька основних *функцій* (рис. 1.2). Розглянемо їх детальніше:

1. Регулювання макроекономічної стабільності. Наприклад, держава може зменшити податки, щоб стимулювати споживання та інвестиції в період економічної кризи.

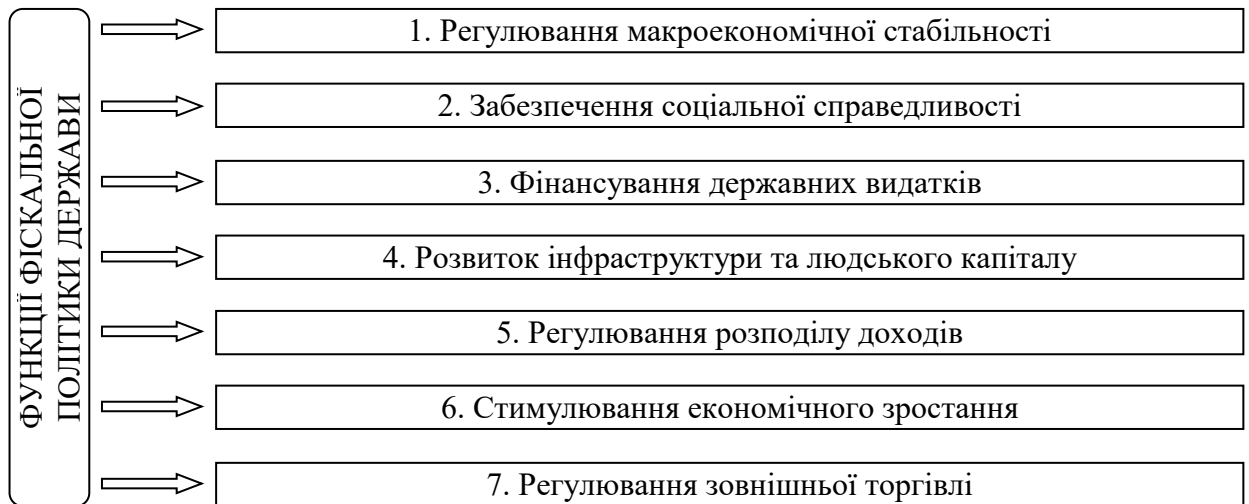

Рис. 1.2. Функції фіскальної політики держави

Джерело: сформовано автором за даними [5; 25; 73]

2. Забезпечення соціальної справедливості. Так, держава може встановлювати програми соціальної допомоги, щоб забезпечити допомогу для малозабезпечених та вразливих груп населення.

3. Фінансування державних видатків: держава може збільшувати податки або займати гроші на фінансових ринках для забезпечення достатніх ресурсів для функціонування держави та її програм.

4. Розвиток інфраструктури та людського капіталу: держава може витратити кошти на будівництво доріг, мостів та інших інфраструктурних проектів, а також на освіту та тренінги для підвищення кваліфікації населення.

5. Регулювання розподілу доходів: держава може встановлювати прогресивну шкалу податків, яка встановлює вищий податковий тариф для осіб з вищим доходом, або надавати податкові пільги тим, хто має низький дохід.

6. Стимулювання економічного зростання: держава може надавати податкові пільги або знижувати ставки податків для підприємств, які інвестують у нові технології та дослідження.

7. Регулювання зовнішньої торгівлі: держава може встановлювати мита або імпорتنі квоти для захисту внутрішнього виробництва від зарубіжної конкуренції [36, с. 74].

Отже, фіскальна політика виконує певні функції та може використовуватись для досягнення різних економічних цілей, таких як стабільність, соціальна справедливість, фінансування державних видатків, розвиток інфраструктури та людського капіталу, регулювання розподілу доходів, стимулювання економічного зростання та регулювання зовнішньої торгівлі.

Принципи фіскальної політики визначають основні правила, яких повинна дотримуватися держава при формуванні та реалізації своєї фіскальної політики. Основні принципи фіскальної політики наступні:

1) принцип економічної ефективності: фіскальна політика повинна бути спрямована на досягнення максимальної економічної ефективності при найменшому використанні ресурсів;

2) принцип регулювання економічного циклу: фіскальна політика повинна бути спрямована на згладжування коливань економічного циклу та стимулювання економічного зростання;

3) принцип стабільності: фіскальна політика повинна забезпечувати фінансову стабільність держави, уникати дефіциту бюджету та перевищення державного боргу [28, с. 83];

4) принцип соціальної справедливості: фіскальна політика повинна забезпечувати соціальну справедливість, зменшувати розбіжності в доходах та підвищувати рівень життя населення;

5) принцип прозорості та відкритості: фіскальна політика повинна бути прозорою та відкритою для громадськості, щоб забезпечити довіру громадськості та підвищити рівень відповідальності управління державними фінансами;

6) принцип гнучкості: фіскальна політика повинна бути достатньо гнучкою та адаптивною до змін у соціально-економічному середовищі та потребах держави;

7) принцип розумності та балансу: фіскальна політика повинна регулювати баланс наповнення та використання державного бюджету;

8) принцип стимулювання економічного розвитку: фіскальна політика повинна сприяти стимулюванню економічного розвитку та підтримці підприємництва та інвестицій;

9) принцип конкуренції: фіскальна політика повинна забезпечувати конкуренцію на ринках та сприяти підвищенню ефективності та інноваційності економіки;

10) принцип збалансованості: фіскальна політика повинна бути збалансованою, тобто спрямованою на підтримку розвитку економіки, соціального захисту та забезпечення національної безпеки [60, с. 12].

Принципи фіскальної політики мають на меті забезпечити ефективне та стабільне функціонування державних фінансів та підвищити якість життя громадян. Дотримання цих принципів є важливим для досягнення економічного зростання, соціальної стабільності та підвищення довіри громадськості до діяльності держави.

Інструменти фіскальної політики є засобами, за допомогою яких держава впливає на стабілізацію економіки. Основними інструментами фіскальної політики виступають видатки (державні закупівлі) і надходження державного бюджету, а також державні трансферти.

1. Надходження: податки прямі і непрямі є головним джерелом державних доходів. Зміна податкової політики може вплинути на рівень споживання, інвестування та економічну активність. Держава може збільшувати або зменшувати податки, щоб впливати на загальний рівень економічної активності, сприяти розвитку окремих галузей та стимулювати інвестиції.

2. Бюджетні видатки: держава може збільшувати або зменшувати свої бюджетні видатки, щоб забезпечити підтримку різних секторів економіки, соціальних програм та інфраструктури. Наприклад, збільшення державних видатків на розвиток інфраструктури може підтримати зростання економіки та зменшити безробіття. Держава може використовувати свій вплив на економіку через державні закупівлі, щоб забезпечити підтримку окремих галузей, а за рахунок державних трансфертів забезпечити соціальну підтримку малозабезпеченим верствам населення [39, с. 677].

Ці інструменти можуть використовуватися окремо або в поєднанні між собою, залежно від економічної ситуації та цілей держави. Однак важливо пам'ятати, що використання цих інструментів може мати як позитивні, так і негативні наслідки, тому їх використання повинно бути обґрунтованим та збалансованим.

Напрями дії фіскальних інструментів та вибору відповідної політики – експансіоністської або рестрикційної – в залежності від фази циклу продемонстровано на рис. 1.3.

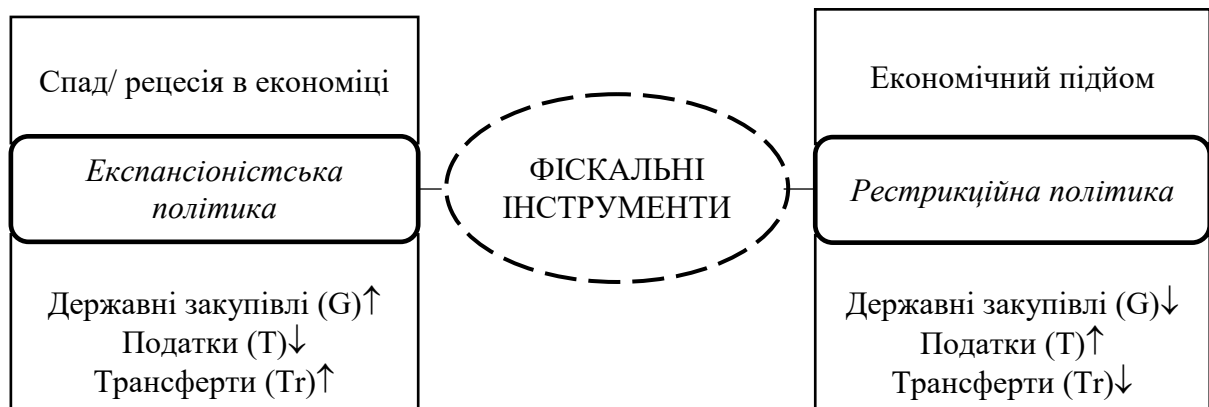

Рис. 1.3. Напрямок дії фіскальних інструментів в залежності від фази циклу

Джерело: складено автором

Експансіоністська фіскальна політика спрямована на збільшення витрат уряду та/або зменшення податкових ставок з метою стимулювання

економіки та збільшення виробництва. Деякі інструменти експансіоністської фіскальної політики включають:

- збільшення державних видатків: Уряд може збільшувати свої витрати на різні програми і проекти, такі як будівництво доріг, залізниць, лікарень та інші соціальні програми. Це стимулює зростання виробництва та зайнятості в економіці;

- зниження податкових ставок для підприємств та громадян з метою стимулювання економіки, зростання виробництва та збільшення споживання товарів та послуг;

- збільшення державних кредитів для підтримки інфраструктури та інших проектів. Це може допомогти підприємствам та іншим організаціям отримати необхідні кошти для розвитку та інвестицій;

- фіскальна децентралізація: Уряд може передавати більшу частину влади та фінансових ресурсів місцевим органам самоврядування з метою збільшення ефективності управління ресурсами та стимулювання розвитку місцевих господарств;

- зменшення резервних фондів для збільшення видатків та стимулювання економіки. Однак це може знизити рівень фінансової стійкості уряду в разі непередбачуваного економічного шоку або кризи;

- збільшення інвестицій у різні галузі економіки, наприклад, за допомогою податкових пільг або інших заохочень. Такий крок допоможе стимулювати економічне зростання та забезпечити додаткові засоби для розвитку;

- розширення державних програм підтримки, такі як допомога безробітним, соціальні та інші програми задля зменшення фінансового навантаження на певні групи населення та забезпечення додаткової підтримки для економіки;

– збільшення обсягу державних закупівель, наприклад, для підтримки місцевих підприємств та стимулювання економічного зростання з метою сприяння збільшенню виробництва та зайнятості в країні [15, с. 122].

Рестрикційна фіскальна політика передбачає зменшення або контроль над дефіцитом бюджету та зниження темпів інфляції. Для досягнення цих цілей уряд може використовувати різні інструменти:

– підвищення податкових ставок на деякі види товарів та послуг або на доходи громадян задля зниження споживчої активності та стимулювання заощаджень домогосподарств;

– зниження державних видатків на різні програми та проекти, що можуть бути визнані зайвими або непотрібними. Це може допомогти знизити дефіцит бюджету та покращити фінансову стійкість країни;

– зменшення державних інвестицій в різні галузі економіки, наприклад, шляхом зменшення капіталовкладень в інфраструктуру. Такі кроки можуть зменшити надмірну залежність від державного фінансування та допомогти українській економіці розподілити ресурси більш ефективно;

– зменшення обсягу державних закупівель що знизить попит на різні товари та послуги задля зниження інфляцію та сприяння стабільності цін;

– збільшення процентних ставок на державні позики, що покликане збільшити витрати на боргове обслуговування [17, с. 1004].

Уряд може використовувати один або кілька з цих інструментів в залежності від ситуації в економіці та мети, яку він прагне досягти.

Фіскальна політика може бути класифікована за різними критеріями, залежно від того, на якому етапі економічного циклу вона застосовується, які засоби використовуються та яка її основна мета. На рис. 1.4. продемонстровано основні види фіскальної політики.

Охарактеризуємо їх більш докладно:

1. Антициклічна фіскальна політика застосовується з метою боротьби з економічною рецесією. Держава збільшує свої видатки та/або знижує податки, щоб стимулювати попит та підтримати економіку в період спаду.

2. Проциклічна фіскальна політика застосовується в період економічного зростання. Держава збільшує податки та/або скорочує видатки з метою зменшення інфляції та забезпечення стабільності економіки.

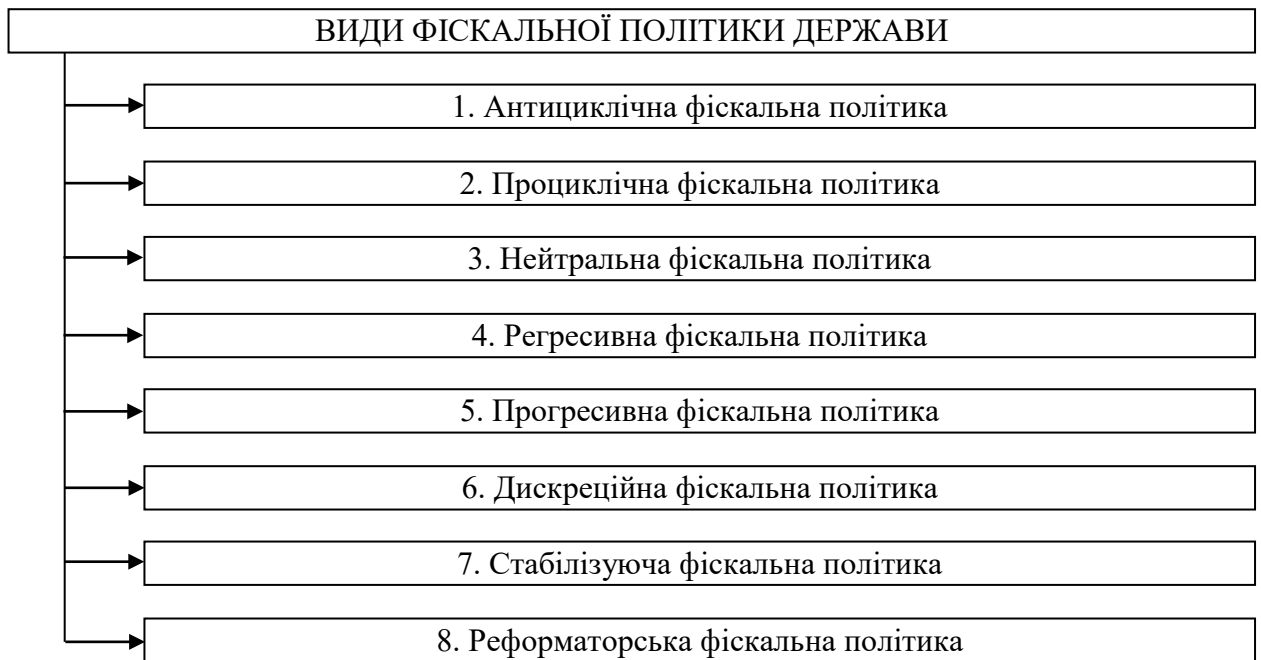

Рис. 1.4. Види фіскальної політики держави

Джерело: сформовано автором за даними [25; 36]

3. Нейтральна фіскальна політика застосовується в стабільних економічних умовах, коли немає значних коливань в економіці. Держава не змінює свої видатки та податки, а, відповідно, зберігає фіскальний баланс.

4. Регресивна фіскальна політика: чим більший дохід у людини, тим меншу частку її доходу відбирає держава у вигляді податків. Це протилежний підхід до прогресивної фіскальної політики, де люди з більшими доходами сплачують вищі ставки податків.

5. Прогресивна фіскальна політика використовується з метою збільшення доходів держави та зменшення нерівності між бідними та багатими шляхом збільшення податкового тягаря на багатих та зменшення його на бідних [27, с. 227].

6. Дискреційна фіскальна політика передбачає зміну рівня державних видатків та податкових ставок з метою зміни рівня агрегатного попиту і

підтримки економічного зростання в періоди економічної рецесії або зменшення інфляції в періоди економічного зростання. Дискреційна фіскальна політика може бути експансійною, коли вона передбачає збільшення державних видатків та зниження податкових ставок з метою збільшення агрегатного попиту, або конденсаційною, коли вона передбачає зменшення державних видатків та збільшення податкових ставок з метою зменшення агрегатного попиту.

7. Стабілізуюча фіскальна політика передбачає вживання заходів з метою збереження стабільності макроекономічної ситуації в державі в умовах економічних шоків, наприклад, фінансової кризи або руйнування економіки після війни. Така політика зазвичай передбачає збільшення державних видатків та зниження податкових ставок у періоди економічної рецесії та зменшення державних видатків та збільшення податкових ставок у періоди економічного зростання.

8. Реформаторська фіскальна політика передбачає введення структурних змін у систему оподаткування та державних видатків з метою забезпечення сталого економічного зростання та зменшення бюджетного дефіциту [39, с. 677].

Таким чином, фіскальна політика є важливим інструментом у досягненні макроекономічної стабільності держави. Вона має на меті забезпечити стійкий економічний розвиток, зменшити коливання в економіці та запобігти економічним кризам.

Висновки до першого розділу

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що макроекономічна стабільність – це стан економіки, коли вона здатна забезпечувати стабільний рівень економічного зростання, низький рівень безробіття та інфляції, а також мінімізувати коливання на ринку і забезпечувати стабільний рівень життя населення. Існує безліч факторів, які

можуть впливати на макроекономічну стабільність держави. Основні з них: глобальна економічна ситуація, політична стабільність, фіскальна, грошова, соціальна політика, структура економіки, рівень технологічного розвитку, зовнішня торгівля тощо. На макроекономічну стабільність також може впливати політична нестабільність, соціальні конфлікти та незалежність судової системи.

Зроблено висновок, що поняття «фіскальна політика» має досить довгу історію свого становлення та розвитку. У ХХ столітті з появою ринкової економіки та зростанням ролі державного сектору в економіці поняття фіскальної політики стало розглядатись як комплексний механізм впливу держави на рівень економічного розвитку країни. З'явилися нові інструменти фіскальної політики, які дозволяли регулювати не лише доходи, а й видатки державного бюджету. У той же час зростала увага до ролі фіскальної політики в забезпеченні макроекономічної стабільності та підтримки рівня зайнятості. У сучасному світі фіскальна політика є одним з основних інструментів державного регулювання економіки, який має на меті забезпечення стабільності та ефективності функціонування економічної системи країни. Вона використовується для збалансування доходів та видатків державного бюджету, регулювання обсягу грошової маси, підтримки підприємництва, стимулювання економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки та інших завдань.

Зазначено, що однією з основних функцій фіскальної політики є регулювання рівня загального попиту в економіці. Фіскальна політика також впливає на розподіл доходів та боротьбу з бідністю. Крім того, фіскальна політика впливає на інфраструктуру та екологічну стійкість країни. Державні видатки можуть бути спрямовані на інфраструктурні проекти, такі як будівництво доріг, мостів та інших об'єктів, що може поліпшити якість життя громадян. Фіскальна політика сприяє зменшенню дисбалансів в економіці, наприклад, держава може збільшити податки на зарплати високооплачуваних працівників, щоб зменшити нерівність у доходах і

підтримати попит на товари та послуги в середньому та низькому ціновому сегментах. Окрім цього, фіскальна політика може бути використана для підтримки економічного зростання і розвитку. Отже, фіскальна політика відіграє важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабільності держави, а також у досягненні економічного зростання та розвитку.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Досвід зарубіжних країн у реалізації фінансової політики як засобу стабілізації національної економіки

Вважаємо, що для України найбільш цікавим є досвід формування та реалізації фінансової політики країн-членів ЄС, адже Україна є асоційованим його членом та повинна адаптувати вітчизняне законодавство до європейських вимог. Тому дослідимо особливості фінансової політики деяких держав-членів ЄС. Для аналізу обрано наступні країни:

– Люксембург, адже ця країна має один з найвищих рівнів ВВП на душу населення в світі, що робить її однією з найбагатших країн світу. Люксембург є однією з провідних фінансових центрів світу з розвиненими фінансовими та банківськими секторами. Країна має високоінноваційну економіку з великою кількістю науково-дослідних центрів та високотехнологічних підприємств. Нарешті, економіка Люксембургу є відкритою, з великою кількістю іноземних інвестицій та міжнародних підприємств.

– економіка Німеччини є найбільшою в Європі та однією з найбільших у світі. Ця країна має розвинуту промисловість та високу продуктивність праці, що робить її однією з провідних країн світу. Економіка Німеччини є дуже розвиненою та диверсифікованою, з широким спектром галузей та підприємств;

– Польща. Завдяки успішному розвитку своєї економіки та ефективній фінансовій політиці, Польща стала однією з провідних країн Європи та світу. Україна може вивчити досвід Польщі щодо ефективного використання бюджетних коштів та залученні інвестицій. Отже, фінансова політика Польщі

є цікавою для України з погляду розвитку економіки та співпраці між двома країнами;

– Великобританія є однією з провідних економік світу і має значний досвід у веденні фіскальної політики. Вона відіграє важливу роль у світовій економіці та фінансовому секторі. Україна може вивчити кращі британські практики фіскальної політики для забезпечення макроекономічної стабільності;

– США також є однією з найбільших економік світу та має значний досвід у веденні фіскальної політики. Україна може вивчити кращі практики та стратегії управління фінансами. США є важливим торговельним партнером України, тому будь-які зміни у фіскальній політиці США можуть впливати на економіку України. США має значний вплив на світову економіку та фінансовий сектор. Отже, фіскальна політика США може бути цікавою для України з різних причин, пов'язаних з економікою, фінансами, торгівлею та допомогою у реформах.

Люксембург – це невелика держава з високим рівнем життя та розвиненою економікою. Фіскальна політика Люксембургу характеризується консервативним підходом та спрямована на забезпечення стабільності бюджету та економіки в цілому. Основні риси фіскальної політики Люксембургу наступні:

1. Збалансований бюджет: Люксембург стежить за тим, щоб державний бюджет був збалансованим та не перевищував видатки. Це дозволяє забезпечити стабільність економіки та підтримувати довіру інвесторів.

2. Низький рівень податкового навантаження: Люксембург має один з найнижчих рівнів податкового навантаження в Європі. Це сприяє залученню іноземних інвестицій та підтримує розвиток бізнесу в країні.

3. Спрямування ресурсів на соціальну сферу: Люксембург вкладає значні ресурси в соціальні програми, такі як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист. Це дозволяє поліпшувати якість життя населення та забезпечувати стійкість соціально-економічного розвитку.

4. Підтримка міжнародної торгівлі: Люксембург – це відомий центр міжнародної торгівлі та фінансів. Країна сприяє розвитку торгових зв'язків з іншими країнами та підтримує вільний ринок та міжнародну співпрацю [58].

Однак деякі експерти критикують фіскальну політику Люксембургу, особливо його роль як «паразитичної держави». Це пояснюється тим, що країна залучає іноземні компанії за допомогою низьких податків та інших переваг, що створює проблеми для інших країн. Однак влада Люксембургу спрямовує зусилля на те, щоб зменшити негативні наслідки цієї політики та співпрацює з іншими країнами щодо боротьби з податковим ухиленням. Одна з ініціатив, що була запроваджена в останні роки, – це збільшення ролі фіскальної політики у розвитку економіки, зокрема, за допомогою збільшення інвестицій в науку, технології та інфраструктуру. Також влада Люксембургу активно працює над зменшенням забруднення навколишнього середовища та збільшенням енергоефективності в країні.

Отже, одним з основних видів фіскальної політики Люксембургу є податкова політика. Країна має досить низький рівень податкового навантаження, що залучає іноземні інвестиції та сприяє розвитку бізнесу. Однак влада Люксембургу зосереджується на боротьбі з податковим ухиленням та співпрацює з іншими країнами щодо зменшення негативних наслідків цієї політики. Крім того, Люксембург провадить також активну інвестиційну політику, спрямовану на підтримку економіки та залучення іноземних інвестицій. Країна зосереджується на розвитку високотехнологічних галузей, таких як інформаційні технології, біотехнології та нанотехнології, а також на розвитку туризму та фінансових послуг [22].

Величина податкових надходжень до бюджету Люксембургу наведена на рис. 2.1.

Як бачимо, лише у 2020 р. величина податкових надходжень не змінилась – цей рік був складним для усієї світової економіки внаслідок пандемії коронавірусу.

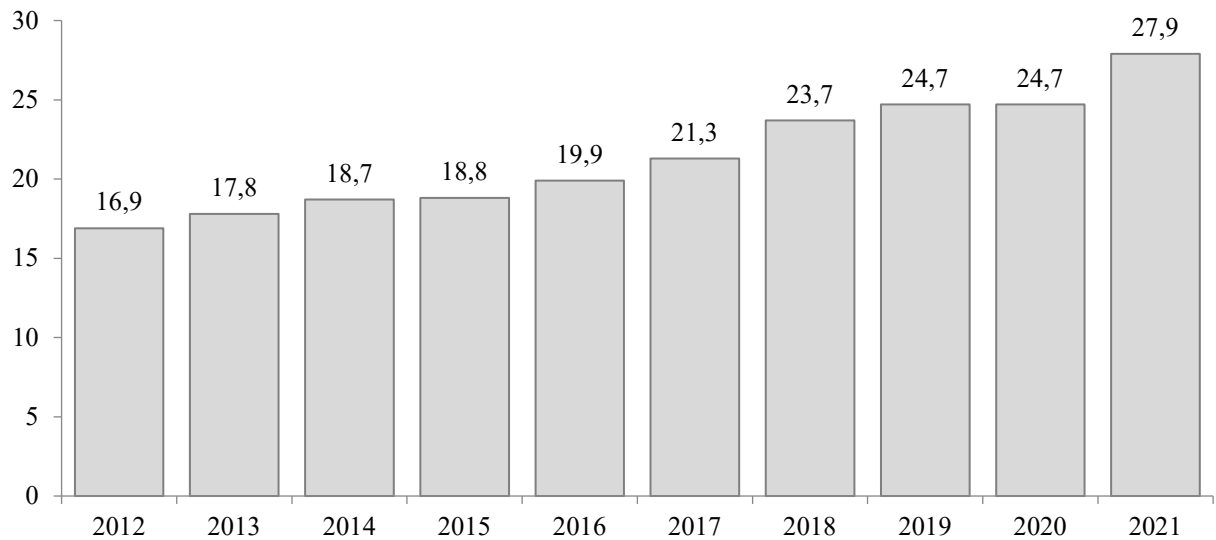

Рис. 2.1. Величина податкових надходжень до бюджету Люксембургу, млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [80]

Для забезпечення соціального захисту населення Люксембург має розвинену соціальну політику, яка передбачає високий рівень соціальних виплат та послуг. Країна також має високий рівень охорони здоров'я та освіти, що забезпечує високу якість життя мешканців. Отже, фіскальна політика Люксембургу базується на поєднанні податкової політики з активною інвестиційною та соціальною політикою. Це дозволяє країні забезпечувати стабільний розвиток економіки та соціального сектору, а також залучати іноземні інвестиції. Таким чином, фіскальна політика Люксембургу має свої особливості, які забезпечують стабільність економіки та соціально-економічного розвитку країни. Тим не менш, влада країни продовжує вдосконалювати свої підходи та займатися вирішенням негативних наслідків своєї політики для міжнародного співтовариства.

Фіскальна політика Німеччини має декілька особливостей:

1. Бюджетна дисципліна: Німеччина славиться своєю дисциплінованою бюджетною політикою. Уряд протягом останніх десятиліть веде консервативну бюджетну політику з метою збалансування бюджету та зниження боргового навантаження.

2. Вагома роль держави: вона відіграє важливу роль у розвитку економіки Німеччини, зокрема, за допомогою державного регулювання, підтримки високотехнологічних галузей та створення сприятливих умов для бізнесу.

3. Податкова система Німеччини має досить високі ставки податків, особливо для високодохідних громадян та корпорацій. Однак існують певні податкові пільги для сприяння розвитку окремих галузей.

4. Інвестиції у зелену енергетику: Німеччина активно інвестує у відновлювану енергетику та зменшення викидів парникових газів, що є важливою частиною її фіскальної політики.

5. Підтримка соціальної сфери: Німеччина має розвинуту систему соціального захисту, включаючи медичне страхування, пенсійну систему та допомогу безробітним. Уряд регулярно інвестує у ці сфери, щоб забезпечити соціальну стабільність в країні.

6. Фокус на бюджетній ефективності: Німеччина активно працює над підвищенням ефективності бюджетних витрат, зокрема, шляхом удосконалення процесу бюджетування та контролю за витратами.

7. Сприяння малому та середньому бізнесу: Уряд Німеччини активно підтримує малий та середній бізнес, надаючи різноманітні пільги та фінансову підтримку. Це сприяє створенню нових робочих місць та забезпеченню стабільності економіки країни.

8. Співпраця з Європейським Союзом: Німеччина активно співпрацює з Європейським Союзом у питаннях фіскальної політики. Наприклад, вона підтримує європейську програму боротьби з економічними наслідками пандемії COVID-19 та активно бере участь у формуванні єдиного європейського ринку [8].

9. Значна кількість державних витрат на освіту: Німеччина несе одні з найбільших у світі державних витрат на освіту. Уряд спрямовує значні кошти на розвиток вищої освіти та дослідницької діяльності, що сприяє збільшенню

кількості висококваліфікованих працівників та стимулює інноваційний розвиток економіки.

10. Незалежна державна служба: в Німеччині існує незалежна державна служба, яка відповідає за розробку та виконання бюджетної політики. Це забезпечує ефективний та безперебійний процес управління бюджетними ресурсами.

Одним з ключових видів фіскальної політики Німеччини є податкова політика. Країна має досить високий рівень податкового навантаження, який дозволяє забезпечувати фінансування соціальної та економічної інфраструктури. Величина податкових надходжень до державного бюджету Німеччини зростає щороку (рис. 2.2).

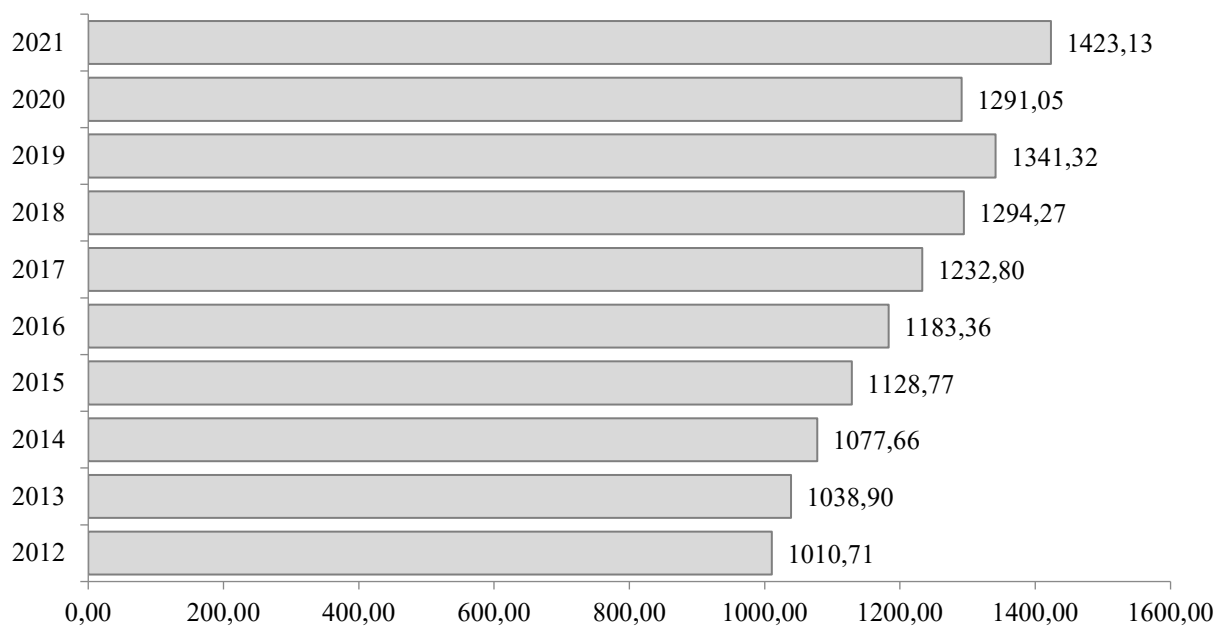

Рис. 2.2. Величина податкових надходжень до державного бюджету Німеччини, млрд. євро

Джерело: побудовано автором за даними [45]

Німеччина також веде активну інвестиційну політику, яка спрямована на розвиток інфраструктури, технологій та економіки в цілому. Країна має високі технологічні стандарти та розвинену галузь науки та досліджень.

Крім того, Німеччина зосереджується на забезпеченні соціального захисту своїх громадян, зокрема, на підтримці медичної страховки та

пенсійної системи. Країна також має розвинену соціальну інфраструктуру, таку як система освіти та допомоги у безробітті. Одним з важливих аспектів фіскальної політики Німеччини є забезпечення стабільності фінансів держави. Для досягнення цієї мети країна використовує різні інструменти, такі як бюджетні обмеження та контроль за державними витратами [69].

Отже, фіскальна політика Німеччини базується на поєднанні податкової політики з активною інвестиційною та соціальною політикою, зокрема, забезпеченням соціального захисту громадян та стабільності фінансів держави. Таким чином, фіскальна політика Німеччини є досить консервативною та ретельно продуманою, спрямованою на забезпечення стабільності економіки та збалансованості бюджету країни.

Фіскальна політика Польщі є досить активною та гнучкою, що дозволяє країні ефективно реагувати на економічні виклики та забезпечувати стабільність бюджету. Основні принципи фіскальної політики Польщі включають:

1. Збалансований бюджет – Польща стежить за тим, щоб видатки державного бюджету не перевищували доходів, що дозволяє забезпечити стабільність економіки та підтримувати довіру інвесторів.

2. Спрямування ресурсів на соціальну сферу – Польща вкладає значні ресурси в соціальні програми, такі як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист, що дозволяє поліпшувати якість життя населення.

3. Підтримка малих та середніх підприємств – Польща стимулює розвиток малих та середніх підприємств, що сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів населення.

4. Залучення інвестицій – Польща активно залучає інвестиції з-за кордону, що дозволяє стимулювати економічний розвиток країни та сприяти розвитку нових технологій та інновацій [77].

Однак деякі експерти вважають, що фіскальна політика Польщі не завжди є достатньо ефективною та прозорою, що може призвести до ризиків для стабільності економіки країни. Зокрема, величина податкових

надходжень від податку на прибуток підприємств мала наступну динаміку (рис. 2.3).

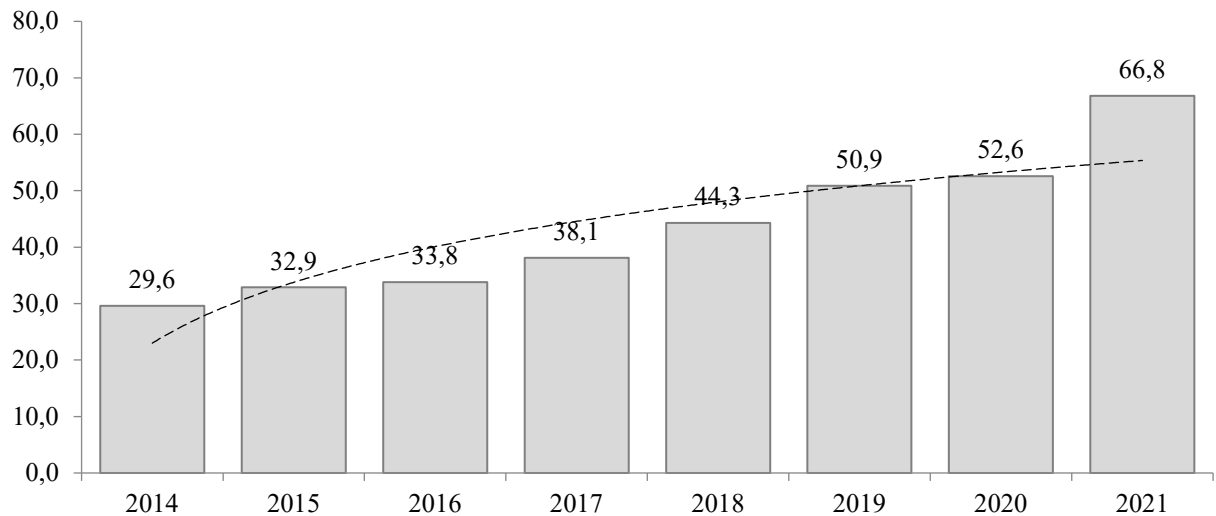

Рис. 2.3. Динаміка податкових надходжень до бюджету Польщі, млрд. злотих

Джерело: побудовано автором за даними [75]

Фіскальна політика Великобританії має декілька особливостей:

1. Гнучкість бюджетної політики: у Великобританії використовуються такі інструменти, як фіскальні стимули та фіскальні заходи з метою підтримки економіки в періоди зростання та зниження.

2. Значний рівень державних витрат: Великобританія має розвинену систему соціального захисту, таку як система медичного страхування та пенсійна система. Крім того, країна має велику армію та витрачає значні кошти на оборону.

3. Податкова політика: велику роль у фіскальній політиці Великобританії відіграє податкова система. Країна має ряд податків, таких як податок на прибуток, податок на спадщину, податок на дивіденди та інші.

4. Велика увага до екологічної політики: останніми роками Великобританія зосереджується на впровадженні екологічної політики та заходів щодо зменшення викидів парникових газів.

5. Активне використання інструментів монетарної політики: Великобританія активно використовує такі інструменти, як зниження чи підвищення процентних ставок, з метою контролю інфляції та стимулювання економіки [66].

У цілому, фіскальна політика Великобританії має за мету забезпечення стабільності економіки та забезпечення соціального захисту населення. Вона базується на комбінації різних інструментів, таких як гнучка бюджетна політика, податкова та екологічна політика, а також активне використання інструментів монетарної політики. Крім того, Великобританія відіграє важливу роль у світовій економіці, тому її фіскальна політика має вплив на економічну стабільність та здатність інших країн до інвестування. Однією з важливих особливостей фіскальної політики Великобританії є роль Банку Англії в монетарній політиці. Банк Англії відповідає за встановлення процентної ставки та регулювання грошового обігу у країні. Він також займається випуском грошей та купівлею активів, що впливає на грошову масу в економіці.

Крім того, Великобританія, поки була членом Європейського союзу, її фіскальна політика була пов'язана з правилами та рекомендаціями, що встановлені у рамках ЄС. Наприклад, Великобританія прийняла ряд директив ЄС, які стосуються екологічної політики та забезпечення конкуренції на внутрішньому ринку. У світлі Брекситу Великобританія орієнтується на розвиток своїх власних політичних та економічних стратегій. У 2020 році Великобританія запровадила нову систему податків на прибуток корпорацій, яка передбачає оподаткування прибутку, який генерується в країні, незалежно від того, де знаходяться штаб-квартири компаній. Це може сприяти збільшенню податкових надходжень в країні та зменшенню втрати податків від компаній, які переводять прибуток до країн з меншими податковими ставками [23].

Фіскальна політика США є важливим інструментом управління економікою країни. Ця політика забезпечує регулювання грошового потоку

та витрат держави з метою досягнення макроекономічної стабільності, збільшення зайнятості та зростання економіки. Однією з особливостей фіскальної політики США є значна роль уряду у регулюванні грошового потоку та витрат. Уряд США забезпечує фінансування своїх соціальних програм, оборонних витрат та інфраструктурних проектів через податки та державний борг. Щорічний бюджет США складається з двох частин: бюджету оборони та цивільного бюджету. Бюджет США визначається Конгресом США та підписується президентом. У разі потреби уряд може збільшувати витрати, щоб підтримати економіку країни в періоди спаду.

Ще однією особливістю фіскальної політики США є роль Федеральної резервної системи (Fed) в монетарній політиці. Fed відповідає за регулювання грошового обігу та процентних ставок у країні. Вона здійснює монетарну політику, збільшуючи або зменшуючи грошову базу країни через купівлю та продаж цінних паперів. Одним з головних інструментів фіскальної політики США є податкова політика. Вона має великий вплив на доходи держави та споживчу поведінку населення. Уряд США використовує податкові ставки для стимулювання економічного зростання та регулювання інфляції. Зокрема, уряд може зменшувати податки, щоб стимулювати споживання та інвестування в економіку [13].

Ще одним важливим інструментом фіскальної політики США є державний борг. Уряд США має найбільший державний борг серед усіх країн світу, який складається зі заборгованості уряду, позик від приватних інвесторів та заборгованості перед іншими країнами. Уряд США зазвичай використовує державний борг, щоб фінансувати свої витрати та інвестиції у розвиток економіки. Наприкінці 2020 року, у зв'язку з пандемією COVID-19, уряд США запровадив програму економічної підтримки в розмірі понад 2,2 трлн. дол. США, яка включала в себе стимулювання економіки через підтримку малих бізнесів, безробітних та споживчої активності. Також були здійснені значні інвестиції у сферу охорони здоров'я та інфраструктуру [31].

Загалом фіскальна політика США є гнучкою та адаптивною, і вона здатна швидко реагувати на зміни у економіці країни. Її основні інструменти – бюджетні видатки, податкова політика та державний борг – дають уряду можливість забезпечити макроекономічну стабільність та зростання економіки США.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що зарубіжний досвід фіскальної політики може бути корисним для розробки та вдосконалення власної фіскальної стратегії України. Особливо це стосується країн з розвинутою економікою, де здійснюється постійний аналіз та оцінка ефективності різних інструментів фіскальної політики.

Наприклад, Швеція має досвід успішної реалізації стратегії бюджетного дефіциту, де уряд активно використовує державний борг для забезпечення стабільності економіки. Фіскальна політика Норвегії спрямована на забезпечення довгострокової стійкості економіки та розвитку соціальної інфраструктури за рахунок значних інвестицій у науково-технічний розвиток. Фіскальна політика Японії орієнтована на забезпечення стійкого зростання економіки за допомогою бюджетних витрат та податкової політики.

У свою чергу, Швейцарія має досвід успішного застосування таких інструментів, як регулювання податкової ставки та підтримка підприємництва. Фіскальна політика Франції орієнтована на регулювання податкової ставки та розвиток соціальних програм для забезпечення більшої рівності в суспільстві [16].

Отже, зарубіжний досвід фіскальної політики може бути дуже корисним для країн з розвинутою економікою, які шукають ефективні інструменти для забезпечення макроекономічної стабільності та зростання. Тим не менш, кожна країна має свої особливості, інші завдання, які вимагають уваги, а також внутрішні фактори, які можуть вплинути на ефективність фіскальної політики. Тому, розглядаючи зарубіжний досвід,

Україні важливо брати до уваги контекст та умови, в яких цей досвід був здійснений, і враховувати їх під час розробки власної стратегії.

2.2. Український досвід реалізації фіскальної політики в умовах глобальної коронакризи COVID-19 та воєнної агресії з боку рф

Фіскальна політика в Україні регулюється законодавством на державному рівні та рівні місцевого самоврядування. Основними законами, які визначають фіскальну політику, є:

1. Бюджетний кодекс України визначає загальні принципи бюджетної системи України, порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів. В ньому визначено, що фіскальна політика повинна бути спрямована на забезпечення фінансової стабільності держави, збалансованості доходів та видатків державного бюджету [4].

2. Закон України «Про Державний бюджет України» визначає доходи та видатки державного бюджету, а також порядок їх формування та виконання [49].

Окрім Бюджетного кодексу, Закону про Державний бюджет та Закону про місцеві бюджети, існують інші закони, які визначають правила фіскальної політики в Україні. До них належать:

1. Податковий кодекс України визначає правила оподаткування операцій зі збуту товарів та послуг в Україні, а також порядок нарахування, сплати та повернення ПДВ [44], порядок оподаткування прибутку підприємств в Україні, а також правила нарахування, сплати та повернення податку на прибуток.

2. Митний Кодекс України визначає порядок оподаткування митом товарів, що імпортуються на митну територію України, а також порядок нарахування та сплати митних платежів [29].

3. Закон України «Про державну митну службу» визначає структуру та компетенцію державної митної служби України, яка забезпечує контроль

за переміщенням товарів через митний кордон України, виконує митне оформлення товарів та здійснює інші функції, пов'язані з митними платежами [50].

4. Закон України «Про платіжні послуги» визначає правила здійснення платежів та переказів коштів в Україні, а також порядок регулювання та нагляду за ринком платіжних послуг [52].

5. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначає порядок збору місцевих зборів та інших платежів за користування міським майном, а також правила фінансування місцевого самоврядування [53].

6. Закон України «Про ринок цінних паперів та фондову біржу» визначає правила регулювання та нагляду за ринком цінних паперів в Україні, а також порядок оподаткування доходів, отриманих від операцій з цінними паперами [55].

7. Закон України «Про Національний банк України» визначає статус та компетенцію Національного банку України, який забезпечує стабільність грошово-кредитної системи, відповідає за проведення монетарної політики та здійснює нагляд за банківською системою України [51].

8. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає правила регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг в Україні, а також порядок оподаткування доходів, отриманих від фінансових послуг [56].

Ці закони разом з Бюджетним кодексом, Законом про Державний бюджет та Законом про місцеві бюджети становлять основну правову базу, яка регулює фіскальну політику в Україні. Управління фіскальною політикою в Україні здійснюється Міністерством фінансів України та іншими органами влади, залежно від їх повноважень та компетенції.

Особливості фіскальної політики України можна розглянути з декількох аспектів:

1. Українська податкова система має деякі особливості, такі як низький поріг оподаткування, велика кількість винятків зі сплати податків. З іншого боку, останнім часом було зроблено кроки до спрощення податкової системи та зменшення податкового тягаря на бізнес. На початку війни влада була змушена приймати невідкладні заходи для підтримки економіки. Серед таких заходів було скасування ПДВ та мита на всі імпортні товари, що дозволило певній частині бізнесу знизити витрати на ввезення необхідних матеріалів. Також було вирішено перевести навіть найбільші компанії на спрощену систему оподаткування з єдиним податком за зниженою ставкою – 2% [11].

Завдяки таким заходам економіка зуміла пережити важкі перші тижні війни та пристосуватися до нових умов. Проте, коли ситуація почала трохи стабілізуватися, влада вирішила скасувати деякі податкові пільги, щоб збалансувати бюджет та забезпечити фінансову стабільність країни. Незважаючи на це, деякі пільги залишаються діючими і досі. Зокрема, великі компанії можуть продовжувати користуватися спрощеною системою оподаткування, що дозволяє їм економити значну суму грошей на податках.

Проте, в парламенті активно обговорюється питання щодо скасування цієї пільги для бізнесу та ФОПів. Це може привести до змін в податковій системі країни та вплинути на діяльність підприємств. У вересні 2022 року в Україні виникла ініціатива щодо податкової реформи під назвою «Податкова реформа 10-10-10». За цією ініціативою, ставки податків на ПДФО, ПДВ та податку на прибуток підприємств повинні бути зменшені до 10%.

Головною метою цієї реформи є спрощення податкової системи та зменшення податкового тягаря на бізнес та громадян. Як наслідок, це може стимулювати зростання економіки та збільшення інвестицій, що, в свою чергу, допоможе створити нові робочі місця. Команда економічних радників, що запропонувала цю ініціативу, вважає, що ця реформа зробить податкову систему більш прозорою та простою, а також внесе позитивний вклад у розвиток економіки країни. Хоча це поки що лише пропозиція, вона вже

стала предметом обговорення та дискусій, які можуть привести до важливих змін у податковій системі України в майбутньому [40].

2. Державний борг: Україна має великий державний борг, що становить понад 106% ВВП [10]. Це вимагає постійних витрат на обслуговування боргу та зменшує можливості держави у здійсненні соціальних програм та інвестицій.

3. Соціальна політика: Україна має широку соціальну програму, що включає в себе пенсії, допомогу по безробіттю, пільги та компенсації. Проте наявність значної частки тіньової економіки та корупції зменшує ефективність розподілу державних ресурсів та підвищує соціальну нерівність. Також в умовах воєнного стану в Україні зросли соціальні допомоги громадянам, постраждалим внаслідок війни:

- виплати внутрішньо переміщеним особам (ВПО);
- компенсації громадянам, які повідомили про пошкодження майна;
- компенсації підприємцям, які працевлаштовують ВПО;
- допомога жителям територій, які було нещодавно звільнено;
- допомога мешканцям тимчасово окупованих територій [62].

4. Інвестиції: останнім часом Україна активно працює над привабливістю для інвестицій, зокрема, шляхом зменшення бюрократичних бар'єрів та підвищення рівня захисту інвестицій. У 2014 році було створено офіс Національної інвестиційної ради, який займається розбудовою інституційного потенціалу та залученням іноземних інвестицій.

Офіс Національної інвестиційної ради є спеціально сформованим органом для діалогу між бізнесом, міжнародними інвесторами та офіційними органами державної влади в Україні. Основна мета його діяльності полягає в забезпеченні належної підтримки та допомоги іноземним інвесторам в процесі розгляду та реалізації інвестиційних проектів в Україні [37]. Норми Закону України «Про режим іноземного інвестування» передбачають, що Україна гарантує захист іноземних інвестицій [54].

Залучення іноземного капіталу може стати одним з ключових факторів розвитку економіки та зменшення боргового тягаря. Зареєстрований в лютому 2023 р. проект закону №9015 у Верховній Раді України може стати важливим кроком для захисту інвестицій від воєнних ризиків. Цей законопроект передбачає, що Експортно-кредитне агентство (ЕКА) зможе здійснювати страхування інвестицій українських підприємств від ризиків, пов'язаних з збройною агресією, бойовими діями та тероризмом.

Це стане важливим кроком для підтримки інвестиційного клімату в Україні, адже іноземні інвестори можуть мати обмеження у вкладенні коштів у регіони з високими ризиками конфліктів. Крім того, новий закон передбачає обов'язок Кабміну і Національного банку України запровадити необхідні нормативні акти протягом трьох місяців, щоб забезпечити реалізацію закону. Такий закон стане важливим кроком для забезпечення захисту інвесторів та збереження стабільності інвестиційного клімату в Україні. Наразі проект знаходиться на розгляді, проте його прийняття може стати важливим сигналом для потенційних інвесторів, які розглядають Україну як потенційну інвестиційну платформу [57].

Україна, як і інші країни світу, постраждала від впливу глобальної коронакризи COVID-19 на економіку. У цих умовах держава вживала заходів з метою збалансування бюджету та забезпечення стабільності фінансово-економічної ситуації в країні. Одним з перших кроків було збільшення державних витрат на боротьбу з епідемією та її наслідками, зокрема, на закупівлю медичного обладнання, забезпечення медичних працівників та допомогу громадянам, які постраждали від економічних наслідків кризи.

Також уряд України здійснив ряд заходів щодо підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема, запровадив програму підтримки підприємств, які постраждали від кризи, забезпечив дотації та пільги для малих та середніх підприємств. Однак Україна стикнулася з проблемою значного бюджетного дефіциту, що мало негативний вплив на фінансову стабільність країни. У цих умовах було розроблено заходи щодо забезпечення ефективного

використання державних коштів та реформування системи оподаткування з метою збільшення податкових надходжень до державного бюджету [76].

Україна намагалась зберігати макроекономічну стабільність та демонструвати високий рівень фінансової стійкості в умовах світової пандемії COVID-19. Завдяки запущеним державним програмам підтримки економіки, Україна відновила економічне зростання та не стала свідком порушення стабільності банківської системи. Банківська система України показала значний запас фінансової стійкості, адекватність регулятивного капіталу банків на 01.12.2021 р. склала 21,44%, що перевищує нормативні значення Н2 та Н3 удвічі. Зростання регулятивного капіталу банківської системи на 17% з початку 2021 року до 213 млрд. грн. є історично найбільшим показником [46].

Українські банки продовжили і надалі демонструвати високі результати роботи: за місяців 2021 р. прибуток банківської системи становив 77,5 млрд. грн., що у 1,5 рази більше, ніж відповідний період минулого року. Імпонуюча частина прибутку була отримана державними банками і трансформується в податкові та інші доходи державного бюджету [46].

Крім того, Україна продовжила співпрацю з міжнародними партнерами та отримувала кредитну підтримку для забезпечення зовнішньоторгової стійкості державних фінансів. Це сприяло розблокуванню доступу до міжнародних фінансових ринків. Державна підтримка кредитування у 2021 році також була успішною. Уряд України не припиняв роботу над проведенням структурних реформ, спрямованих на модернізацію економіки та її адаптацію до вимог сучасного світу. Зокрема, у 2021 році були успішно проведені такі реформи, як реформа земельних відносин, реформа Державної фіскальної служби, реформа Національної поліції та реформа судової системи [42].

Кожна війна набуває свого власного характеру та контексту, але одне залишається незмінним – економіка завжди відіграє важливу роль в її розвитку. Незалежно від того, йдеться про глобальний конфлікт чи місцеву

боротьбу, економічні відносини завжди знаходяться в центрі уваги. Уміння забезпечувати життєздатність бізнесу та зберігати економічну стабільність є надзвичайно важливими в умовах війни. Держава повинна забезпечити адаптацію податкових правил та навантаження до непередбачуваної ситуації, щоб допомогти бізнесу зберегти свою прибутковість та забезпечити необхідні ресурси для виживання.

Таким чином, успішна економіка та бізнес є ключовими чинниками у забезпеченні перемоги в будь-якій війні. Держава повинна дбати про те, щоб економічна система залишалася життєздатною та готовою до будь-яких викликів, щоб вона могла підтримати національну безпеку та військові операції у найбільш ефективний спосіб.

Війна в Україні має значний вплив на її фіскальну політику. Конфлікт викликав значні витрати на оборону та військові операції, а також на гуманітарну допомогу та реконструкцію після бойових дій. Для забезпечення необхідних ресурсів для військових дій та відновлення після конфлікту Україна змушена була збільшувати свій бюджет. Уряд діє в умовах обмежених фінансових можливостей та високої залежності від зовнішньої фінансової допомоги.

Україна отримує допомогу від міжнародних організацій та країн-донорів, таких як Європейський Союз, США, Канада, Японія та інші. Ця допомога призначена для забезпечення необхідних ресурсів для відновлення після конфлікту та підтримки реформ.

Законодавчі зміни, пов'язані з введенням воєнного стану, не обійшли стороною фіскальну політику України. Зокрема, було прийнято закон, який зупинив податкові строки на період воєнного стану, а також встановив мораторій на податкові перевірки. Зупинення податкових строків не передбачало нарахування пені за порушення податкових правил, спричинених воєнним станом. Однак, якщо контролюючий орган був бездіяльним у зв'язку з воєнним станом, то заподіяна шкода не підлягає відшкодуванню. На жаль, мораторій на податкові перевірки було скасовано з

прийняттям законопроекту № 7360 в травні 2022 року. Проте важливо, щоб фіскальні органи зберігали гнучкість та розуміння у співпраці з бізнесом, зокрема в адаптуванні податкових правил до воєнних умов.

У зв'язку з встановленням цінового регулювання на окремі товари, податкова служба отримала право здійснювати контроль за дотриманням встановлених державою цін, граничних цін та граничних рівнів торговельної надбавки під час воєнного стану. Цей контроль здійснюється шляхом проведення фактичних перевірок, підставою для яких можуть бути лише письмові заяви споживачів або інформація, отримана від інших органів. Однак законом 2142-IX від 24.03.2022 року було передбачено, що у випадку неможливості платників податків виконувати будь-які податкові обов'язки через воєнні дії або введення військового стану, такі платники податків мають виконати їх протягом 6 місяців після припинення або скасування воєнного стану. Фізичні особи, що безпосередньо беруть участь у відсічі збройної агресії, мають на це всього лише 1 місяць з дня появи такої можливості.

Незважаючи на це, законопроект № 7360, прийнятий 12.05.2022 року, змінив ці строки. Тепер для бізнесу 6-місячний строк скорочено до 2 місяців, а для фізичних осіб – платників податків, навпаки, збільшено до 60 днів. Також на період воєнного стану дозволено подавати звітність та іншу документацію у паперовій формі, що дає можливість платникам податків зберігати необхідні документи та звіти у безпечному місці. Цінове регулювання є одним з ефективних інструментів, які використовуються державою для забезпечення стабільності національної економіки та захисту прав споживачів. У зв'язку з цим, податкова має право здійснювати контроль за дотриманням встановлених державою цін на товари та торговельну надбавку.

Закон 2142-IX, прийнятий у 2022 році, передбачив важливі зміни щодо податкових обов'язків в період воєнного стану. Зокрема, платники податків, які не можуть виконувати свої обов'язки через бойові дії або введення

військового стану, мають право виконати їх протягом 6 місяців після припинення або скасування воєнного стану. Також фізичні особи, які безпосередньо приймають участь у відсічі збройної агресії, мають 1 місяць на виконання своїх податкових обов'язків [47]. Законопроект № 7360, прийнятий у травні 2022 року, вніс зміни до строків виконання податкових обов'язків. Тепер платники податків – фізичні особи мають 60 днів на виконання своїх обов'язків після припинення воєнного стану, тоді як бізнес-платники мають всього лише 2 місяці на це.

Нарешті, важливо зазначити, що в період воєнного стану дозволено подавати звітність та іншу документацію у паперовій формі. Це дозволить платникам податків зберігати необхідні документи та звіти у безпечному місці і забезпечити своєчасну подачу звітності та виконання інших податкових зобов'язань. Важливо зазначити, що цінове регулювання на товари і контроль за дотриманням фіксованих цін, граничних цін та граничних рівнів торговельної надбавки під час воєнного стану є необхідною мірою для забезпечення стабільності економіки та захисту прав споживачів.

Законодавчі зміни, що внесені законопроектом № 7360, свідчать про те, що уряд розуміє важливість підтримки бізнесу під час воєнного стану та намагається забезпечити якнайбільш швидке та ефективне виконання податкових обов'язків. З іншого боку, збільшення строку для фізичних осіб, які беруть безпосередню участь у відсічі збройної агресії, є логічним кроком, оскільки такі особи знаходяться під особливим ризиком та можуть бути залучені до військових дій протягом тривалого періоду часу.

Нарешті, дозвіл на подачу звітності та іншої документації у паперовій формі на період воєнного стану допоможе забезпечити безпеку даних та збереження необхідної документації під час непередбачуваного періоду. Загалом, прийняті законодавчі зміни відображають важливість підтримки економіки та прав споживачів під час воєнного стану та намагаються забезпечити максимально можливий рівень безпеки та ефективності у виконанні податкових обов'язків.

У законодавчому акті передбачено звільнення від оподаткування об'єктів, що знаходяться на територіях, на яких ведуться або велись бойові дії, а також на тимчасово окупованих територіях російською федерацією. Це означає, що власники земельних ділянок не повинні платити земельний податок і орендну плату за землю, якщо їхні об'єкти розташовані на таких територіях. Крім того, власники землі звільняються від загального мінімального податкового зобов'язання.

Також, якщо стаціонарні джерела забруднення знаходяться на територіях, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, то власники об'єктів звільняються від екологічного податку. Зазначені об'єкти також не оподатковуються податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. При цьому, якщо об'єкти були пошкоджені внаслідок військової агресії росії, то вони також звільняються від оподаткування. Таким чином, законодавцем передбачено підтримку власників об'єктів на територіях, що постраждали внаслідок війни, та їх звільнення від додаткових фінансових витрат [43].

Динаміка податкових надходжень до державного бюджету України наведена на рис. 2.4.

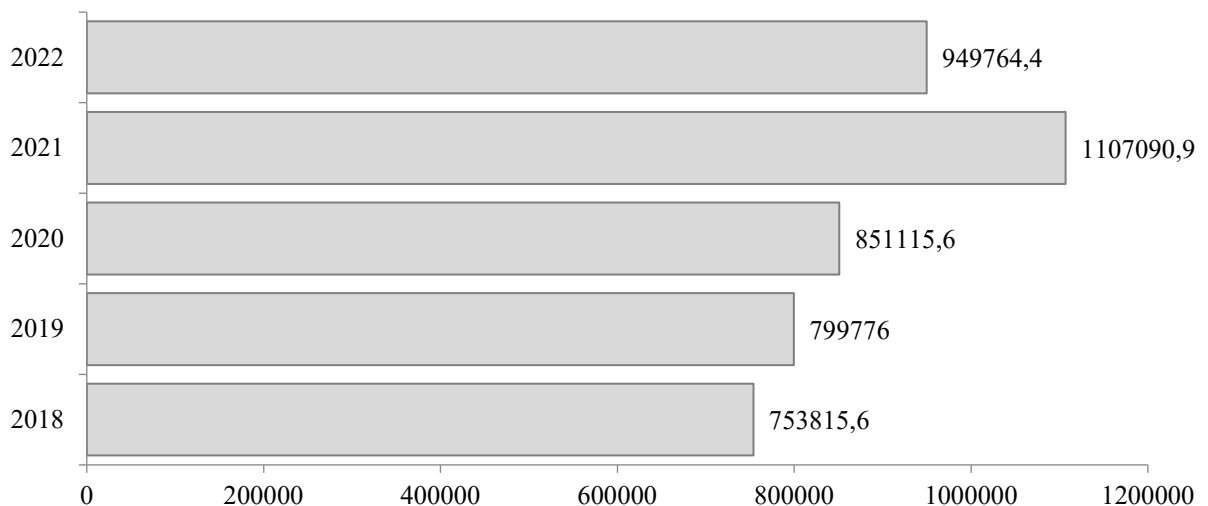

Рис. 2.4. Динаміка податкових надходжень до державного бюджету України, млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [12]

В структурі податкових надходжень до Державного бюджету України найбільша частка припадає на внутрішні податки на товари та послуги (в їх структурі найбільшу частку у 2022 р. займає ПДВ) (рис. 2.5).

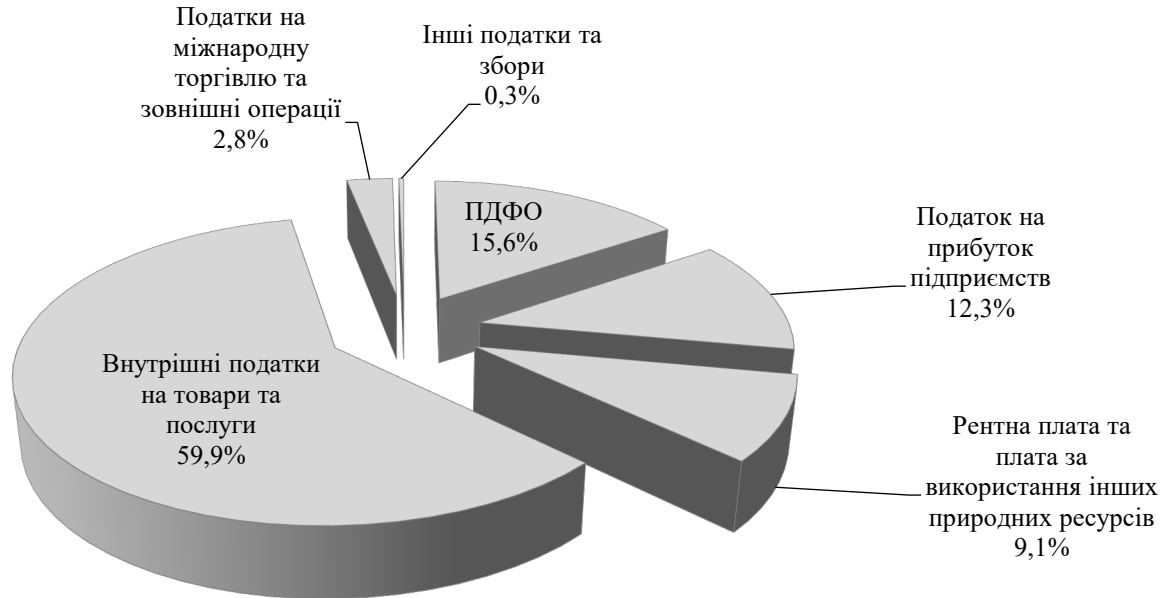

Рис. 2.5. Структура податкових надходжень до Державного бюджету України у 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними [12]

На рис. 2.6 наведено динаміку державних видатків.

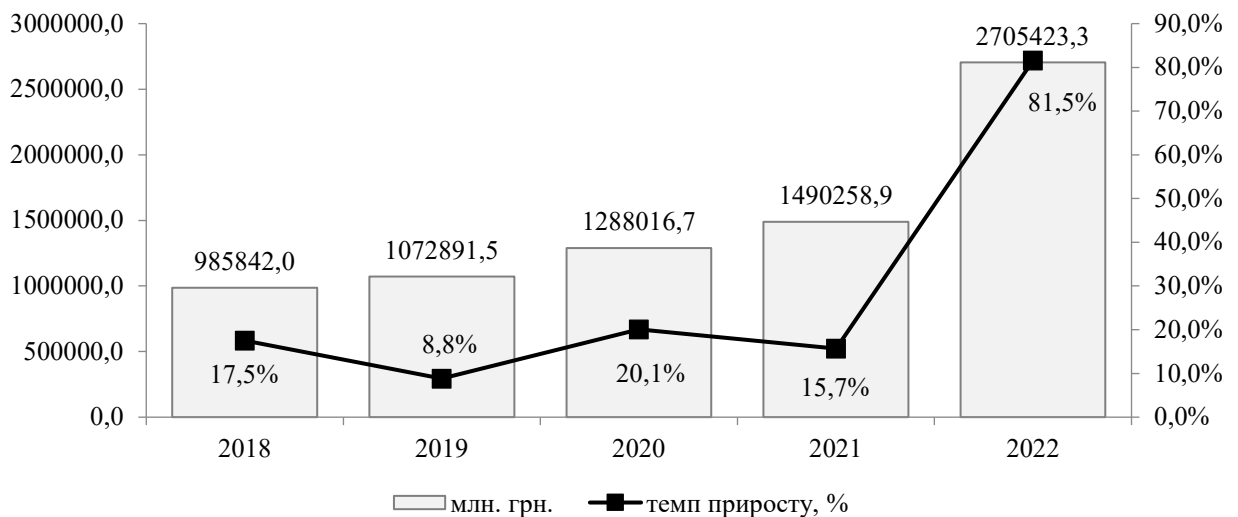

Рис. 2.6. Динаміка видатків державного бюджету України, млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Як бачимо, у 2022 р. видатки зросли більш ніж на 80%, що обумовлено зростанням витрат на фінансування ЗСУ, а також соціальну допомогу постраждалим від війни.

Структура видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією наведено на рис. 2.7.

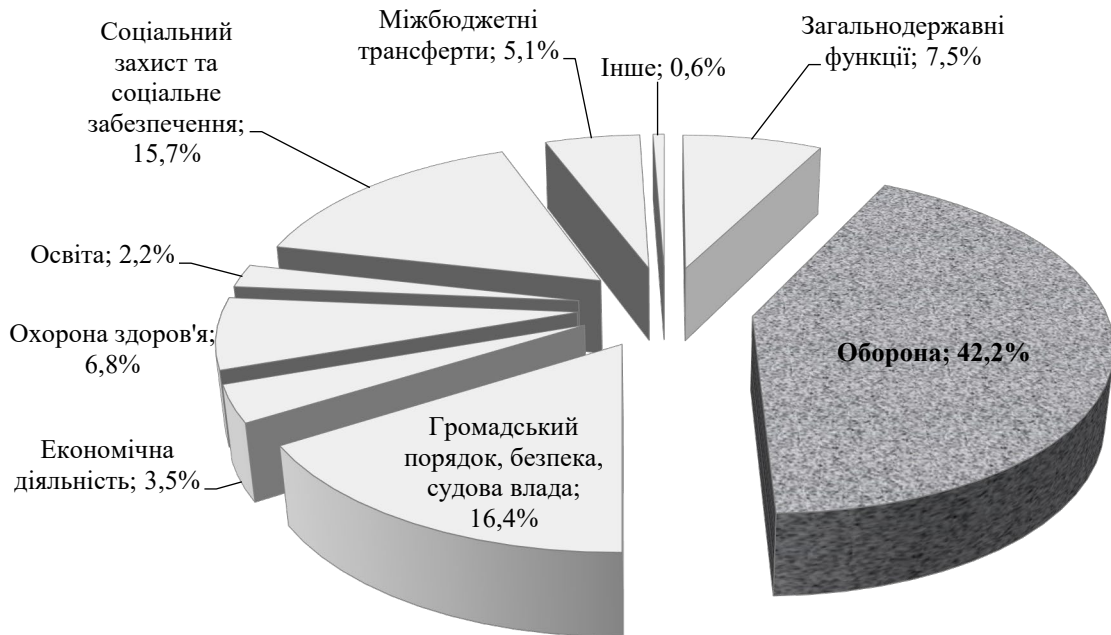

Рис. 2.7. Структура видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією за 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Отже, у 2022 р. найбільша частка державних видатків припадала на оборону, а порівняно із 2021 р. ця частка зросла на 33,6 в.п. Це обумовлено тим, що бюджет у 2022 р. став налаштованим на військові й соціальні потреби (відповідно, 42,2 та 15,7%). Цим обґрунтовується великий дефіцит Державного бюджету України у 2022 р. (рис. 2.8).

Протягом останніх років відбулось помітно збільшення витрат на соціальний захист через зростання безробіття та кількості внутрішньо переміщених осіб. За даними на 2022 рік, фінансування державою системи соціального захисту становило 11% ВВП.

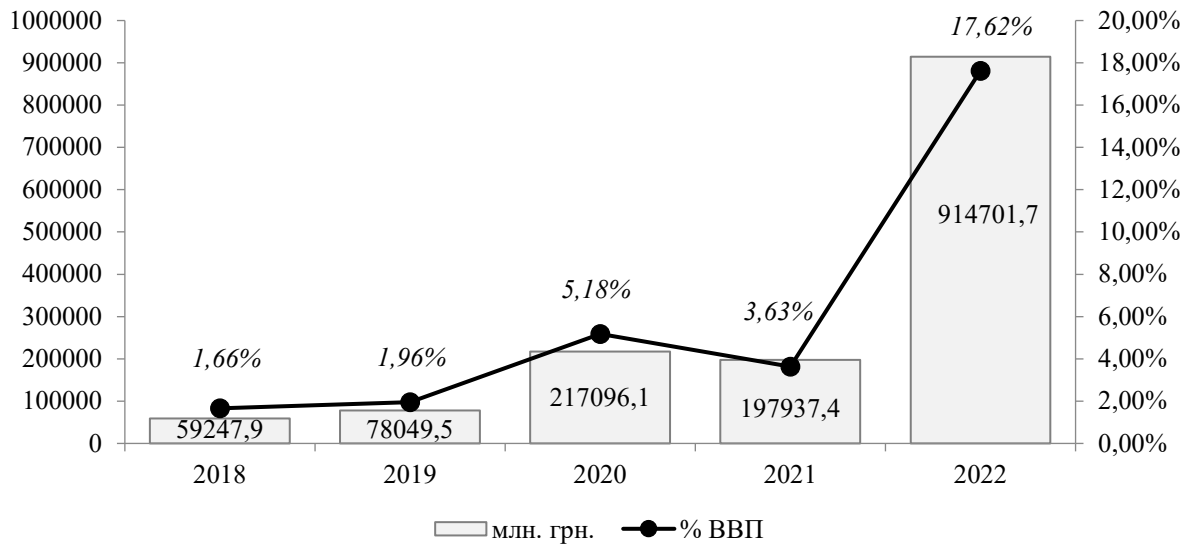

Рис. 2.8. Дефіцит Державного бюджету України, млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [7]

Державний борг України також значно зріс у 2022 р. (рис. 2.9).

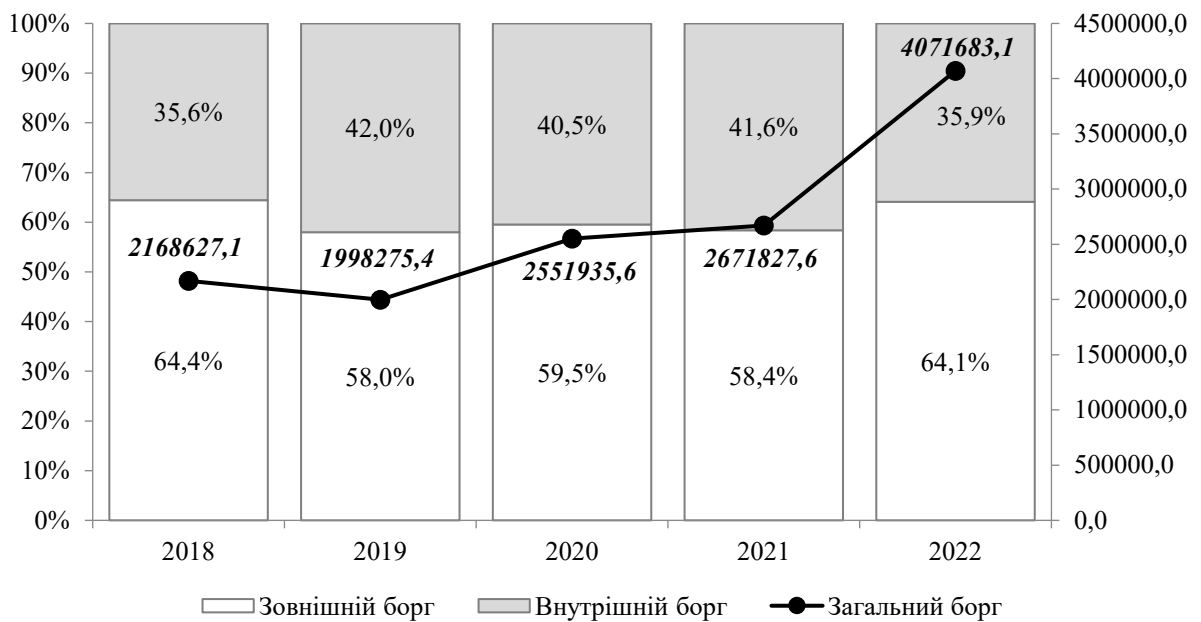

Рис. 2.9. Державний та гарантований державою борг України, млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [9]

При цьому в структурі загального державного боргу України у 2022 р. зросла частка зовнішнього боргу, що обумовлено збільшенням державних кредитів та запозичень від міжнародних фінансових організацій та урядів іноземних держав..

Державна реакція на гострі соціально-економічні проблеми, відбудова економіки та створення довгострокових засад її розвитку після війни вимагатимуть суттєвих змін у структурі державних видатків, розробки та фінансування нових програм. Саме тому уряд зосереджується на створенні комплексної стратегії забезпечення стабільності та зростання економіки, зокрема, шляхом вдосконалення макроекономічного середовища, підвищення конкурентоспроможності виробництва та забезпечення умов для привабливих інвестицій.

Протягом дії воєнного стану Національний банк України (НБУ) активно впроваджує комплекс заходів для підтримки фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектору. Зокрема, було запроваджено нові заходи для стимулювання конкуренції між банками за строкові кошти вкладників. Завдяки цим заходам зростання ставок за новими строковими депозитами населення в гривні прискорилося. За результатами лютого 2023 року ставки були вищими на 7,7 в.п. порівняно з червнем 2022 року, коли було підвищено облікову ставку з 10 до 25% річних. Проте, на думку експертів, залишається невизначеним, які наслідки матимуть ці заходи для депозитів населення в майбутньому.

У березні 2023 року громадяни та юридичні особи продемонстрували свою підтримку фінансової стійкості держави шляхом сумлінної та своєчасної сплати податків. Загалом до загального фонду державного бюджету надійшло 152,2 млрд. грн. Це вказує на позитивні тенденції у фінансовій стійкості держави та її економіки, що забезпечує можливості для розвитку та зміцнення держави. Рівень збору податків є важливим показником економічної діяльності країни та свідчить про довіру та сприйняття громадянами влади та її фінансової політики.

Україна продовжує здійснювати важливі заходи, спрямовані на забезпечення належного виконання своїх міжнародних зобов'язань у сфері податкової звітності. В цьому контексті Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

імплементатії міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» [48] став важливим кроком до підвищення прозорості та надійності фінансової системи країни.

За квітень 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло більше 160 млрд. грн. Такі результати були досягнуті завдяки своєчасній сплаті податків громадянами та бізнесом, а також завдяки ефективній роботі органів державної влади, які контролюють збір та використання податків. Зазначений Закон також допоміг забезпечити належну перевірку інформації про фінансові рахунки, згідно з міжнародним стандартом CRS. Це дозволяє забезпечити обмін інформацією між країнами з метою запобігання ухилення від сплати податків та підвищення рівня дотримання вимог податкового законодавства. Він є важливим інструментом в боротьбі проти фінансової корупції та зловживань у сфері оподаткування.

Україна надалі покладається на потужну зовнішню підтримку, яка є життєво важливою для збереження стабільності та протистояння агресору. Забезпечення стійкого виконання державного бюджету є ключовою передумовою досягнення цих цілей. Згідно з оперативними даними Державної казначейської служби, військові облігації, кредити від міжнародних фінансових організацій, двосторонні кредити та гранти є джерелами фінансування дефіциту державного бюджету у I кв. 2023 року. Використання цих джерел фінансування сприятиме збереженню стабільності та розвитку країни [35].

Також держава зосереджує увагу на підтримці малих та середніх підприємств, які є ключовим фактором розвитку економіки та створення нових робочих місць. Нові програми, спрямовані на розвиток інфраструктури, технологічних інновацій та підвищення якості освіти та охорони здоров'я, також є важливими складовими стратегії державного розвитку. Крім того, вирішення соціальних питань, забезпечення якісної медичної та пенсійної допомоги, реформа системи охорони здоров'я та підтримка культурного розвитку – це невід'ємні частини програм держави,

спрямованих на підвищення якості життя громадян та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Це потребує особливих заходів фінансування бюджетного дефіциту, зокрема, використовується і грошова емісія, і боргове фінансування (внутрішнє – через розміщення військових облігацій та зовнішнє – через залучення кредитів і грантів від міжнародних організацій). Це і є особливістю фіскальної політики України на даний час.

Отже, пандемія, фінансові кризи, війна в Україні має великий вплив на її фіскальну політику, а уряд змушений приймати важкі рішення, щоб забезпечити необхідні ресурси для військових дій та відновлення після конфлікту.

Висновки до другого розділу

Згідно дослідження зарубіжного досвіду реалізації фіскальної політики зазначено, що в контексті глобалізації та взаємодії країн важливо підтримувати міжнародну співпрацю в галузі фіскальної політики. Наприклад, Міжнародний валютний фонд та Організація економічного співробітництва та розвитку надають країнам поради та підтримку щодо реалізації ефективної фіскальної політики. Також існують міжнародні угоди, які регулюють оподаткування та обмін податковою інформацією між країнами. Узагальнюючи, зазначимо, що зарубіжний досвід фіскальної політики може бути корисним для країн, які шукають ефективні інструменти для забезпечення макроекономічної стабільності та зростання, у т.ч. – для України. Однак, варто пам'ятати, що кожна країна має свої особливості та контекст, в якому здійснюється фіскальна політика, тому необхідно брати до уваги конкретні умови та фактори при розробці та реалізації власної стратегії.

Дослідивши особливості фіскальної політики України, зроблено висновок, що пандемія COVID-19 здійснила значний вплив на фіскальну

політику України. У зв'язку з обмеженнями та карантинними заходами, введеними для боротьби з поширенням вірусу, українська економіка зазнала кризи, що призвело до зменшення податкових надходжень в бюджет. Уряд України відреагував на цю ситуацію шляхом прийняття ряду заходів, спрямованих на підтримку економіки та зменшення витрат. До таких заходів відносяться зниження податкових ставок для деяких галузей, запровадження податкових канікул для підприємств, підтримка малих та середніх підприємств тощо. Крім того, були прийняті додаткові бюджетні видатки на боротьбу з пандемією та підтримку населення та бізнесу. Зокрема, було виділено кошти на закупівлю медичного обладнання, збільшено витрати на соціальні програми, в тому числі на підтримку безробітних та сімей з дітьми, які постраждали внаслідок пандемії. В цілому, пандемія COVID-19 суттєво вплинула на фіскальну політику України, але уряд зробив кроки для зменшення негативних наслідків та підтримки економіки та населення в цей важкий період.

У свою чергу, військова агресія російської федерації на території України суттєво вплинула на фіскальну політику країни. У зв'язку з війною Україна змушена була збільшити витрати на оборону та збройні сили, що, в свою чергу, призвело до зменшення інших видів видатків у бюджеті. Уряд України прийняв ряд заходів для підтримки оборонної сфери та збройних сил країни, зокрема, збільшивши видатки на закупівлю зброї та обладнання для військових. Крім того, були прийняті заходи для залучення додаткових коштів на потреби оборони та збройних сил країни. Зокрема, було введено «військовий збір», який становив додатковий податок на доходи громадян та юридичних осіб. Також були запроваджені додаткові податкові пільги для підприємств, які здійснюють виробництво товарів для збройних сил країни. В цілому, військова агресія росії суттєво вплинула на фіскальну політику України, проте уряд зробив кроки для підтримки оборонної сфери та збройних сил країни в цей важкий період.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

3.1. Економіко-математичне моделювання впливу заходів фіскальної політики на стабілізацію національної економіки

Економіко-математичну модель впливу заходів фіскальної політики на стабілізацію національної економіки побудуємо за допомогою дослідження впливу видатків державного бюджету, податкових надходжень та сукупного державного боргу на ВВП. Вихідні дані наведено в табл. 3.1 та на рис. 3.1.

Зазначимо, що отримана модель буде використана для аналізу впливу заходів фіскальної політики, таких як збільшення податків або державних витрат, на стабілізацію економіки. Це дозволить урізноманітнити політичні рішення та забезпечити більш ефективну політику стабілізації економіки.

За результатами проведеного аналізу зробимо припущення:

- найбільший вплив на ВВП здійснює динаміка величини державного боргу;
- найменший вплив здійснює динаміка податкових надходжень.

Проте таке твердження потребує обґрунтування, адже, на нашу думку, на динаміку ВВП впливають тенденції світової економіки та інші зовнішні та внутрішні фактори. Згідно проведеного дослідження, економіко-математична модель впливу фіскальної політики України на макроекономічну стабільність має наступний вигляд:

$$\Delta \text{ВВП}_{9,3\%} = \Delta \text{ПН}_{19,1\%} + \Delta \text{ВЗб}_{21,0\%} + \Delta \text{ДБс}_{24,9\%} \quad (3.1)$$

де ПН – податкові надходження;

ВЗб – видатки зведеного бюджету;

ДБс – сукупний державний борг.

Таблиця 3.1

Динаміка показників для побудови моделі впливу фіскальної політики України на макроекономічну рівновагу

Показники	Од. вим.	Роки									
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ВВП реальний	млн. грн.	1410609	1365123	1430290	2034430	2445587	3083409	3675728	3818456	4363582	2875601
у т.ч. – темп приросту	%	0,1	-3,2	4,8	42,2	20,2	26,1	19,2	3,9	14,3	-34,1
Податкові надходження	млн. грн.	270059	367511,9	507635,9	650781,7	828158,8	986348,5	1070321,8	1136687,2	1453804,1	1343225
у т.ч. – темп приросту	%	7,4	36,1	38,1	28,2	27,3	19,1	8,5	6,2	27,9	-7,6
Видатки зведеного бюджету	млн. грн.	505844	523125,7	679871,4	835589,8	1056759,9	1250173,6	1370113	1595289,7	1844377,7	3043499,1
у т.ч. – темп приросту	%	2,7	3,4	30,0	22,9	26,5	18,3	9,6	16,4	15,6	65,0
Сукупний державний борг	млн. грн.	584114,1	1100564,0	1572180,2	1929758,7	2141674,4	2168627,1	1998275,4	2551935,6	2671827,6	4071683,1
у т.ч. – темп приросту	%	6,3	88,4	42,9	22,7	11,0	1,3	-7,9	27,7	4,7	52,4

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [9]

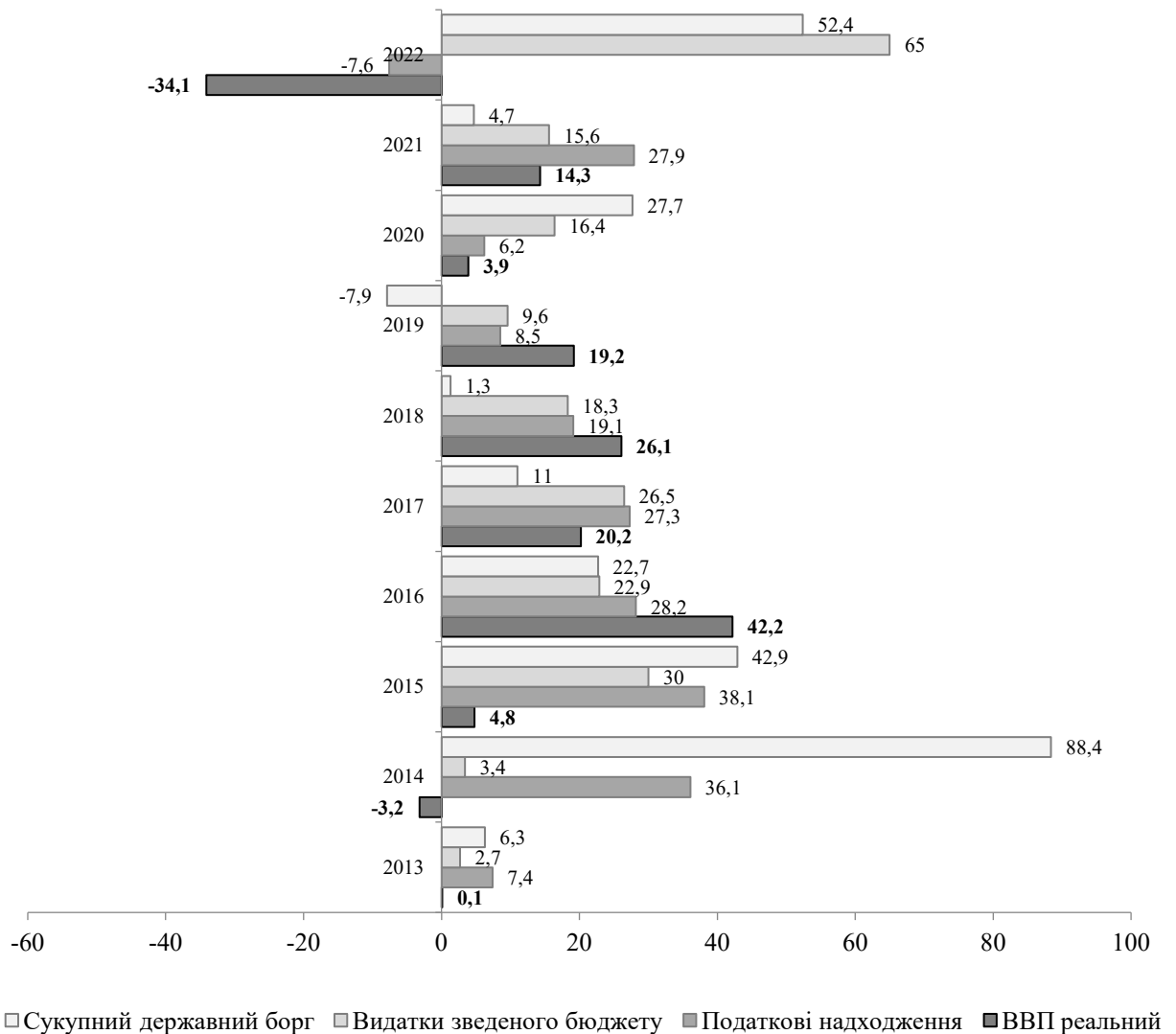

Рис. 3.1. Динаміка ВВП, видатків, податкових надходжень та величини сукупного державного боргу України у 2013-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [9]

За останні 10 р. середня динаміка ВВП склала 9,3%, чому посприяло зростання податкових надходжень на 19,1%, а також негативно вплинув ріст видатків зведеного бюджету на 21% та державного боргу – на 24,9%. Отже, зростання ВВП на 1% забезпечується впливом наступних факторів:

- збільшення податкових надходжень на 2%;
- зростання видатків на 2,3%;
- зростання державного боргу на 2,7%.

Таким чином, прогнозування величини ВВП можливе з урахуванням цих факторів. Здійснено моделювання величини ВВП та інших показників на наступні 3 роки (рис. 3.2).

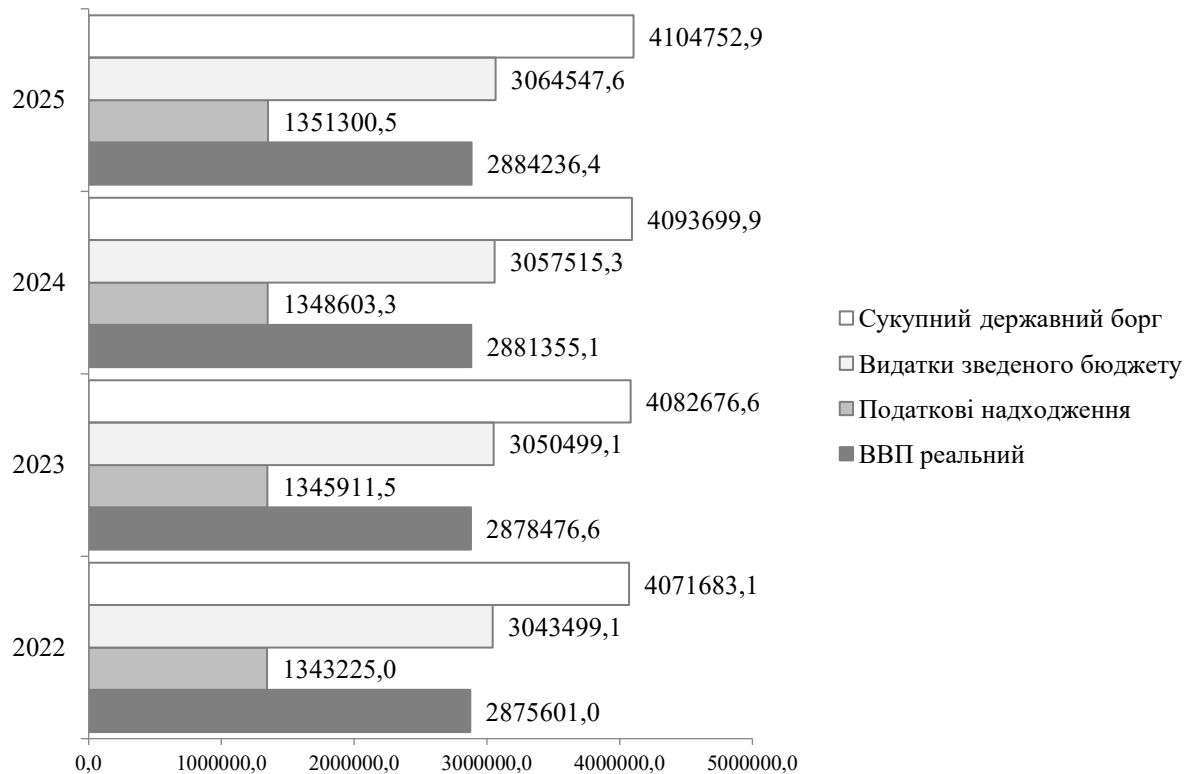

Рис. 3.2. Моделювання макроекономічних показників України на 2023-2025 рр.

Джерело: побудовано автором

Враховуючи вплив означених факторів необхідно проаналізувати його більш детально. Так, український бюджетний період 2012-2013 років можна охарактеризувати як період закономірного скорочення приросту податкових надходжень. Хоча темп приросту видатків бюджету випереджав приріст податкових надходжень, стабільні темпи приросту державного боргу зберігалися. Незважаючи на це, пріоритетними статтями видатків бюджету залишалися соціальний захист та соціальне забезпечення та загальнодержавні функції.

Перехід до 2014-2016 років супроводжувався значним нарощенням державного боргу, що потенційно визначало збільшення витрат бюджету на

його обслуговування. Податкові надходження та видатки бюджету зростали майже рівномірно, проте темп приросту видатків незначно перевищував зростання податкових надходжень. У цей період було проведено реформування бюджетної та податкової систем, зокрема, зменшено кількість податків та зборів та спрощено процедуру податкового адміністрування.

Щоб стабілізувати податкові надходження, було запроваджено збільшення ставок акцизного оподаткування на окремі види підакцизної продукції. Проте, галопуючий темп інфляції у 2014-2015 роках та зниження ділової активності підприємств спричинили формальне зростання фіскальних показників. Незважаючи на зростання видатків бюджету на оборону та соціальний захист, ці зусилля не сприяли відновленню економічної діяльності на мікрорівні, що залишалося проблемою в цей період (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Структура видатків зведеного державного бюджету України
у 2013-2022 рр., %**

Видатки за функціональною класифікацією	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Загальнодержавні функції	15,30	17,87	17,22	16,97	16,53	15,68	12,72	13,87	7,47
Оборона	6,36	9,01	8,67	8,86	9,84	9,94	9,35	8,56	42,24
Громадський порядок, безпека, судова влада	10,37	9,47	10,47	10,47	11,86	13,06	12,24	11,70	16,39
Економічна діяльність	8,00	6,44	4,59	5,60	6,45	6,74	13,11	12,14	3,53
Охорона навколишнього середовища	0,60	0,70	0,70	0,56	0,53	0,59	0,52	0,55	0,17
Житлово-комунальне господарство	0,03	0,00	0,00	0,00	0,03	0,01	0,01	0,01	0,02
Охорона здоров'я	2,46	1,98	1,82	1,99	2,29	3,59	9,70	11,44	6,81
Духовний та фізичний розвиток	1,13	1,15	0,72	0,94	1,03	0,93	0,76	1,07	0,41
Освіта	6,67	5,23	5,09	4,90	4,50	4,81	4,10	4,28	2,16
Соціальний захист та соціальне забезпечення	18,72	17,98	22,19	17,22	16,62	20,38	25,06	22,77	15,75
Міжбюджетні трансферти	30,36	30,16	28,54	32,48	30,32	24,26	12,44	13,60	5,06

Джерело: побудовано автором за даними [9]

Впродовж 2014-2016 років в Україні спостерігалось зростання номінального ВВП. Проте варто зазначити, що це зростання не відповідало динаміці реального ВВП. Багато економістів вказують на те, що це зростання ВВП у грошовому виразі було обумовлено інфляцією, зростанням цін на ринку та девальвацією національної валюти.

Ці чинники мали великий вплив на макроекономічну ситуацію в країні, спричинюючи збільшенню інфляційних тиску та складнощів для підприємств, які працювали на експортні ринки. Також варто зазначити, що зростання ВВП у грошовому виразі не завжди є показником позитивних економічних тенденцій, оскільки це може бути викликано штучними діями влади та центрального банку країни, що не завжди мають довгострокову перспективу. Тому важливо звертати увагу на динаміку реального ВВП, який відображає реальний стан економіки та її здатність до розвитку та зростання.

У 2017 році уряд розраховував на зростання непрямих податків, але експерти вважали ці надії занадто оптимістичними. Сучасні дослідники вказують на низку недоліків у фіскальній політиці, зокрема – на надмірне податкове навантаження та значну масштаби тінізації економіки. Інші науковці відзначають громіздкість, складність та нестабільність податкового законодавства, а також незбалансованість прав та обов'язків суб'єктів податкових відносин. Бюджетні проблеми також активно обговорюються, і причиною є незбалансованість зобов'язань і ресурсів на всіх рівнях бюджетної системи, неефективність значної частини бюджетних видатків та незавершеність формування ефективної фіскальної політики. Ці проблеми стають значними перешкодами для макроекономічної стабільності України і потребують негайного вирішення.

Після дослідження динаміки доходів та видатків державного бюджету України можна зробити висновок, що з кожним роком збільшується розрив між видатками та доходами бюджету. Аналіз показує, що у 2015 році розмір видатків перевищував обсяг доходів на 42,2 млрд. грн., а у 2019 році ця різниця збільшилася до 76,8 млрд. грн. Часто такі розриви стаються через те,

що плани доходів державного бюджету не виконуються повністю, і це призводить до відсутності необхідних коштів для покриття видатків.

Аналізуючи вплив поширення пандемії COVID-19 та запровадження карантинних заходів на макроекономічні процеси у світі, можна зробити висновок про значну загрозу глибокої кризи українській економіці у 2020-2021 рр. Задача фіскальної політики та держави в цілому – приймати конструктивні рішення, спрямовані на зменшення загроз та стимулювання розвитку економіки. Зміни у бюджеті переважно були орієнтовані на захист населення від COVID-19 та соціальний захист під час карантину. Проблеми у системі державних фінансів, спричинені соціально-економічними та політичними чинниками, призвели до бюджетного дефіциту в Україні. Наприклад, у 2019 році кредитування МВФ на фоні бюджетного дефіциту у розмірі 2,5% до ВВП призвело до хронічного дефіциту. Щоб уникнути дефіциту бюджету, необхідним було стеження за його динамікою, виявлення можливих загроз та намагання усунути дисбаланс між дохідною частиною бюджету та використанням державних видатків.

Україна стикається з серйозними проблемами в галузі економіки, які є наслідком війни та внутрішніх політичних конфліктів. За даними Національного банку України, реальний ВВП країни скоротився на 34,1% у IV кварталі 2022 році порівняно з аналогічним періодом попереднього року [38], що є одним з найбільших падінь у історії країни. Це падіння неможливо повністю пояснити війною, оскільки вона триває з 2014 року, тому є очевидним, що є інші фактори, які вплинули на цей результат. Одним з найбільших ризиків для української економіки є падіння виробництва та зростання рівня безробіття. Воєнний конфлікт призвів до того, що в трудовій сфері стало менше робочих місць, а ті, що залишилися, пропонують менші зарплати. Це, в свою чергу, призвело до зниження попиту на товари та послуги, що впливає на здатність компаній виробляти продукцію та наймати працівників.

Зменшення виробництва також впливає на стан фіскальної політики України та її макроекономічну стабільність. Зменшення податкової бази та зростання витрат на соціальну та оборонну сферу призводять до дефіциту бюджету, що негативно впливає на економіку країни. Незважаючи на те, що в Україні є певний потенціал для інвестиційного розвитку, воєнний конфлікт та інші ризики ускладнюють цей процес. Підприємства планують скорочувати кількість зайнятих, оскільки не очікують зростання попиту на їхню продукцію.

Українська економіка потребує комплексного підходу до вирішення проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту. Необхідність реформування економіки та модернізації виробництва стає найнагальнішою, ніж будь-коли раніше. До однієї з ключових проблем української економіки можна віднести низьку інвестиційну привабливість країни. Для того, щоб залучити інвесторів, необхідно відновити стабільність та надійність бізнес-клімату, зменшити бюрократичний тиск та спростити процедури для відкриття та ведення бізнесу.

Україна має потенціал для розвитку різних секторів економіки, включаючи сільське господарство, легку промисловість, технології та інновації. Необхідно розвивати експорт потенційних конкурентних товарів, залучати інвестиції в сферу науки та освіти, щоб підвищити конкурентоспроможність українських товарів та послуг на світовому ринку. Крім того, важливо забезпечити стабільність на фінансовому ринку, розвивати кредитну сферу та підтримувати зростання мікро-, малого та середнього бізнесу. На додаток до цього, важливо зберігати і підвищувати рівень інфраструктурних проектів, зокрема, будівництво доріг, мостів, залізниць та інших транспортних засобів, які забезпечують зв'язок між різними регіонами країни та сприяють розвитку бізнесу та туризму.

Україні необхідна ефективна фіскальна політика – необхідно змінити концептуальну роль монетарної політики та зосередитися на питаннях підтримки економічного зростання з використанням потенціалу банківської

системи. Нині українські державні фінанси та реальний сектор стикаються з нестачею ліквідності, оскільки гроші надто активно нарощуються у банківській системі.

Проблема гальмування економіки України не пов'язана лише з війною, але й з неоптимальною фіскальною політикою. Фіскальна політика безпосередньо пов'язана із монетарною політикою, тому треба дещо зупинитися на основних тенденціях останньої. Підвищення ключової процентної ставки з 10 до 25% річних в червні 2022 року було пов'язане з усуненням загроз розкручування інфляційної спіралі внаслідок емісійного фінансування дефіциту бюджету та зниження валютних ризиків та збереження валютних резервів. З листопада 2022 року та станом на початок 2023 р. не спостерігається ознак розкручування інфляційної спіралі, а валютні ризики були ефективно нівельовані завдяки вжитим заходам регулювання валютного ринку та надходженню масштабної зовнішньої допомоги [71]. Тому, щоб забезпечити стійке економічне зростання та підвищити рівень життя населення, потрібно розробити комплексну стратегію, яка включатиме не лише монетарні заходи, але й стимулювання розвитку реального сектору економіки. Важливо також забезпечити підтримку тих галузей, які мають великий потенціал для зростання та розвитку, зокрема, інноваційних технологій, екологічних проєктів та аграрного сектору.

Для цього потрібно активно впроваджувати заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг, сприяння експорту та залученню іноземних інвестицій. Також важливо забезпечити належний рівень освіти та підготовку кваліфікованих кадрів, що є ключовим фактором успіху в економіці знань.

Прогнозована інфляція за підсумками 2023 року в Україні становитиме 18,7%, залишаючи облікову ставку на рівні 25%. Це означає, що реальна

ключова ставка буде додатковою рестрикцією для економіки, становлячи +6,3% на кінець року.

У світовій практиці монетарні регулятори часто застосовують «від'ємні» реальні ключові процентні ставки, особливо серед розвинених країн світу, де вони становлять у середньому - 5%. Це робиться для забезпечення постпандемічних економік від додаткових структурних зламів, таких як зростання банкрутств та безробіття.

Проте, зважаючи на це, подальше збереження надмірно жорстких монетарних умов в Україні може бути малоефективним, оскільки це не дозволить отримати адекватних інфляційних чи валютних ефектів, але водночас здійснюватиме рестрикційний вплив на економічне відновлення. У 2022 році дефіцит державного бюджету України склав 1,4 трлн. грн. (без грантового фінансування), що становить приблизно 30% ВВП. Цей масштабний розмір дефіциту заплановано і на 2023 рік, де очікується витрата 1,3 трлн. грн. (20% ВВП).

Майже порівну з трьох джерел – міжнародних грантів, зовнішніх позик та емісії НБУ – здійснювалося фінансування дефіциту у 2022 році. Водночас ресурси внутрішнього ринку запозичень взагалі не залучались до цього процесу, навіть більше, Уряд погасив ринкові облігації на 55 млрд. грн. більше, ніж залучив нових, що призвело до скорочення чистих позик банків Уряду на 61 млрд. грн. Очевидно, що дефіцит гривневих позик Уряду довелося компенсувати через емісійне фінансування НБУ (рис. 3.3).

Відтак, банківська система акумулювала значну кількість вільної ліквідності, що склала близько 500 млрд. грн. на кінець року. Для стимулювання залучення коштів банків до облігацій Уряду з січня 2023 року НБУ змінив правила формування обов'язкових резервів банків, дозволивши до 50% резервів формувати за рахунок спеціальних випусків бенчмарк-облігацій. Такі кроки сприятимуть підвищенню обсягів інвестицій у державні цінні папери, зменшенню потреби в емісійному фінансуванні та зменшенню рестрикційного впливу на економічне відновлення.

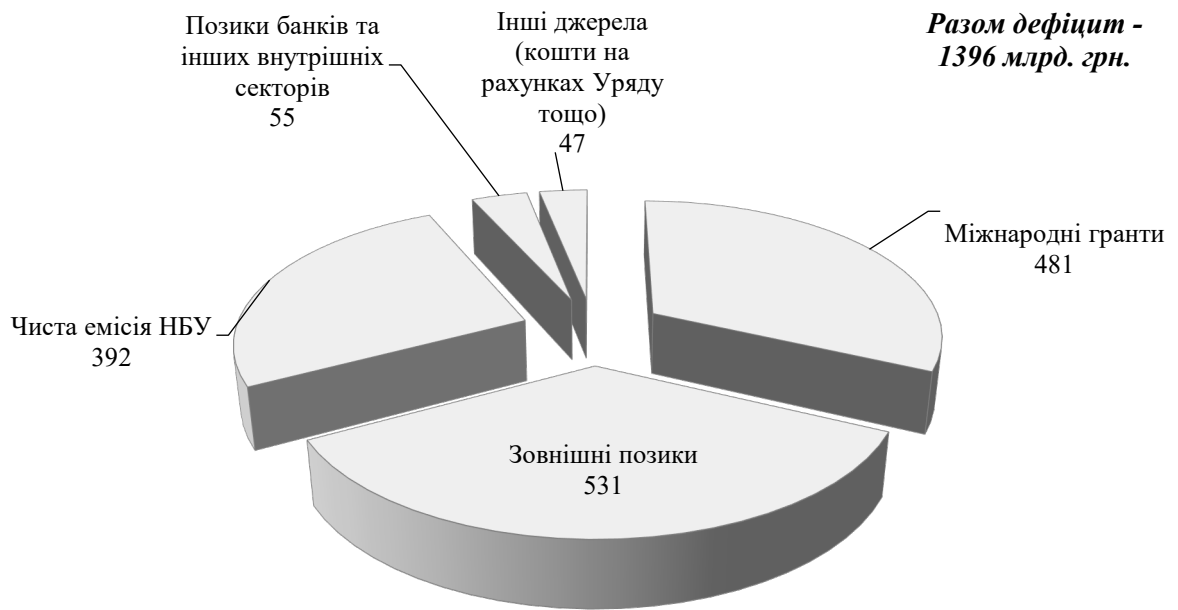

Рис. 3.3. Фінансування дефіциту Державного бюджету України у 2022 р., млрд. грн. [71]

З початку 2023 року банки активно інвестують у бенчмарк-ОВДП, і загальний обсяг таких інвестицій склав 55 млрд. грн., що є високим показником. Але, незважаючи на це, чистий приріст ОВДП на балансах банків становить близько 40 млрд. грн. За прогнозами НБУ, зміна правил формування обов'язкових резервів банків дозволить залучити ще близько 100 млрд. грн. інвестицій у бенчмарк-ОВДП до кінця 2023 року. Однак зазначена сума інвестицій становить лише близько 7% запланованого дефіциту державного бюджету на 2023 рік.

Таким чином, підвищення норм резервування має нерівномірний вплив на ефективність бізнес-моделей банків. Більшість експертів вважає, що подальше збільшення норм резервування може призвести до збільшення ризиків банківської ліквідності, що, в свою чергу, обмежуватиме кредитну та інвестиційну активність банків. Така ситуація може мати серйозний вплив на економіку країни, тому влада повинна удосконалювати фіскальну політику –

віднайти баланс між регулюванням банківської системи та стимулюванням розвитку економіки.

3.2. Імплементация досвіду країн ЄС для підвищення ефективності фіскальної політики України

Україна має великий потенціал для розвитку та входження до складу Європейського Союзу, проте її відновлення після війни ставить перед нею серйозні виклики. Один з таких викликів – відновлення фіскальної дисципліни та виконання фіскальних правил з орієнтацією на вимоги ЄС. Це включає не лише установлення боргового ліміту та обмеження дефіциту бюджету, а й забезпечення дотримання макрофінансової стабільності та ефективного управління державними видатками.

За даними Міжнародного Валютного Фонду, фіскальні правила застосовуються в більш ніж 100 країнах світу. І хоча Україна має попередній досвід функціонування таких правил у формі боргового ліміту та обмежень на дефіцит бюджету, розвиток та удосконалення цієї системи вимагає детального вивчення досвіду інших країн ЄС. Важливо також забезпечити взаємодію зі світовими фінансовими інституціями для реалізації цієї мети. У випадку успішного впровадження фіскальних правил, Україна зможе досягти стабільності та розвитку, що стане ключовим кроком у напрямку вступу до ЄС. На початку 2022 та 2023 років дія фіскальних правил була тимчасово зупинена, що призвело до значного зростання відповідних показників. Наприклад, за даними на кінець 2022 року державний та гарантований борг склав понад 85% ВВП, а дефіцит держбюджету склав 19,1% ВВП.

Проте Бюджетним кодексом України встановлені певні обмеження:

– показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3% прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік;

– загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу ВВП України [4].

Такі обмеження є важливим інструментом для гарантування фіскальної дисципліни та збереження макрофінансової стабільності. Враховуючи складну економічну та фінансову ситуацію в країні, їх дотримання набуває ще більшої важливості для України.

На початок 2023 року борговий ліміт було перевищено в 1,4 рази, а ліміт бюджетного дефіциту – у 6 разів [33]. Хоча у воєнний час такі порушення є об'єктивно обумовленими, оскільки держава повинна зберігатись та відбивати атаки ворога, після завершення війни і початкового періоду економічного відновлення в Україні буде на порядку денному завдання відновлення системи фіскальних правил. Це пов'язано з поглибленням євроінтеграційних процесів та початком переговорів щодо вступу.

Для кожного члена Європейського Союзу вимоги до національних фіскальних правил встановлені Директивою Ради ЄС 2011/85/EU. Згідно з цією Директивою, кожен член повинен мати кількісні фіскальні правила, які враховують специфіку країни та сприяють узгодженню її фіскальної політики з положеннями Договору про функціонування ЄС (TFEU) на середньостроковому горизонті. Зокрема, фіскальні правила повинні забезпечувати відповідність контрольним значенням дефіциту і боргу сектору загального державного управління, відображеним у Договорі. Таким чином, відновлення системи фіскальних правил в Україні є важливим завданням.

Протокол 12 є одним з важливих документів Європейського Союзу, який встановлює контрольні показники для дотримання фіскальної дисципліни. Згідно з ним, контрольними показниками є відношення бюджетного дефіциту до ВВП у ринкових цінах та відношення державного боргу до ВВП у ринкових цінах. Принцип координації фіскальної політики в

ЄС є дуже важливим для підтримки стабільності та зростання. Жорсткий ступінь координації та регламентування рамок фіскальної політики в ЄС є необхідним для запобігання негативним наслідкам нездорової фіскальної політики на монетарну політику та досягнення монетарних цілей для всіх членів Монетарного Союзу ЄС.

Єдиний «Пакт стабільності та зростання» встановлює обов'язок дотримуватися бюджетної позиції, близької до балансу чи надлишку для країн-членів ЄС. Це важливо для забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання. Отже, виконання контрольних показників та дотримання бюджетної позиції є важливими завданнями для всіх країн-членів ЄС.

Починаючи з 2022 року, Європейський Союз активно дискутує про необхідність реформування та сучасного оновлення фіскальних правил на європейському рівні [33]. Ці дискусії виникли через те, що попередні рамки вважалися занадто жорсткими і надмірно обтяжливими для економіки, зокрема – через обмеження державних інвестицій. Зазвичай саме державні інвестиції були скорочені, щоб забезпечити структурний баланс та знизити державний борг. Але останнім часом стало очевидним, що для досягнення таких важливих цілей, як зелений та цифровий перехід, підвищення економічної та соціальної стійкості, зменшення енергетичної залежності та підвищення обороноспроможності, необхідні масштабні інвестиції. Тому в контексті зміни фіскальних правил ЄС шукає нові шляхи для збільшення державних інвестицій та удосконалення функціонування фіскальної політики. Більш того, конструкція фіскальних правил в ЄС стала надмірно громіздкою і складною, оскільки вона базується на множинних індикаторах та непередбачуваних змінних, таких як розрив ВВП. Тому варто незабаром очікувати на нові правила, які стануть більш прозорими та простими для використання.

У листопаді 2022 року було оприлюднено документ, який став провідником змін у європейській економічній політиці. Цей документ,

затверджений Єврокомісією, містить важливі зміни у фіскальній політиці країн-членів ЄС. Зокрема, було заявлено, що цільові показники на рівні 3% ВВП для дефіциту і 60% ВВП для валового боргу сектору загального державного управління залишатимуться незмінними. Однак, основна увага буде акцентуватися на траєкторії зниження боргу [14].

Нові фіскальні правила, запропоновані Єврокомісією, передбачають збереження вимог щодо зниження розміру державного боргу або його утримання на розумному рівні. Водночас, скасовується правило 1/20, яке передбачало щорічне скорочення обсягу боргу, оскільки його впровадження вимагало б проведення проциклічної і надзорської фіскальної політики. За новими правилами держави-члени ЄС повинні представляти середньострокові плани фіскально-структурних коригувань, які забезпечать утримання стійкого рівня державного боргу при одночасній реалізації пріоритетних інвестиційних проектів та проведення нагальних економічних реформ. Завдання полягає в тому, щоб знизити боргове навантаження, не ушкоджуючи стійкого та інклюзивного зростання економіки.

Для того, щоб забезпечити сталість економіки Європейського Союзу та її конкурентоздатність на світовому ринку, необхідно реформувати фіскальну політику держав-членів. Одним з ключових завдань є поліпшення якості державних фінансів та захист державних інвестицій. Для цього необхідно гармонізувати фіскально-структурні плани з національними енергетичними та кліматичними планами. Цільові показники з цих планів відображені в «EU Climate Law», що виступає важливим інструментом для регулювання впливу на зміну клімату [33].

Основною метою нагляду за фіскальною політикою держав-членів ЄС є показник чистих первинних видатків сектору загального державного управління. Він включає витрати, які не пов'язані з дискреційними податковими доходами, процентними виплатами по боргу та циклічними видатками на допомогу безробітним. Цей показник має стати єдиним операційним індикатором для системи нагляду за фіскальною політикою на

рівні ЄС та виконувати роль базису при визначенні курсу фіскального коригування на середньостроковий термін.

З метою забезпечення стійкого рівня державного боргу та здійснення пріоритетних інвестиційних проектів та економічних реформ, держави-члени представлятимуть середньострокові плани фіскально-структурних коригувань. Ці плани мають бути достатньо дієвими та гармонізованими зі змінами в кліматичних та енергетичних планах.

Щоб підтримати стійкий і ефективний розвиток європейських економік, держави прагнуть забезпечити гармонійне взаємодію між державними фінансами та інвестиціями, а також зменшити проциклічність фіскальної політики. Для цього схвалена траєкторія чистих первинних видатків сектору загального державного управління повинна бути дотримана, щоб запобігти зростанню державного боргу та забезпечити стабільність економіки [14].

При розгляді проблематики фіскальних правил в Україні важливо зазначити, що в ЄС в рамках Процедури надмірного дефіциту (EDP) та Протоколу 12 Додатку до Договору TFEU державний борг визначається як валовий борг, який консолідований в межах сектору загального державного управління на кінець періоду, і поділяється на 4 підрівні: центральний уряд, регіональні та місцеві органи управління, та фонди соціального страхування. На жаль, в Україні державним боргом вважається лише борг центрального уряду.

Крім того, в ЄС величина боргу розглядається як сума зобов'язань на кінець року за такими категоріями інструментів: AF.2 (валюта та депозити) + AF.3 (боргові цінні папери) + AF.4 (кредити). Україна ж при обліку державного боргу не враховує категорію AF.2 (валюта та депозити), тому величина боргу за офіційною звітністю не відображає повністю борги держави [33].

Очевидно, що на фоні складної політико-економічної ситуації в Україні необхідно вдосконалювати фіскальні правила, зокрема, вживати заходів

контролю за поточною фіскальною політикою та визначати борговий ліміт. Але, як відомо, Європейський Союз (ЄС) має свої власні норми та практики, які важливо враховувати при впровадженні фіскальних правил в Україні. Так, для підготовки України до вступу до ЄС, вважається доцільним запровадити ряд змін в конструкцію фіскальних правил, що максимально наблизять їх до тих, що практикуються в ЄС. Перш за все, необхідно забезпечити охоплення борговим лімітом зобов'язань не лише центрального уряду, а й сектору загального державного управління в цілому, з урахуванням боргів місцевих органів влади та фондів обов'язкового соціального страхування.

До того ж варто включати в склад валового боргу сектору загального державного управління категорію «валюта і депозити» - AF.2, поряд з позиками та кредитами, відповідно до протоколу 12 Додатку до Договору ТФЕУ. Таким чином, буде забезпечено більш повне відображення боргів держави у звітності та максимально наближено до практик ЄС. З очевидністю можна стверджувати, що Україна повинна не лише встановлювати борговий ліміт, але й розробляти операційні фіскальні правила, які дозволять контролювати поточну фіскальну політику. З метою підготовки до вступу до Європейського Союзу необхідно максимально наблизити фіскальні правила до тих, що діють в ЄС.

Нами наведено можливі зміни в конструкції фіскальних правил, які допоможуть Україні вдосконалити свою фіскальну систему на основі сучасних вимог та практик ЄС. До таких змін ми можемо віднести наступне:

- встановити борговий ліміт для валового боргу сектору загального державного управління на рівні 60% ВВП та вимагати спадної динаміки валового боргу в разі перевищення ліміту через шоківі фактори. Це допоможе досягти цільового рівня боргу в майбутньому;
- внести максимальне обмеження для щорічного дефіциту сектору загального державного управління в Бюджетний кодекс України на рівні 3% ВВП;

- ввести до законодавства положення про заходи автоматичного коригування бюджетної політики, якщо наближається до граничних значень дефіциту та валового боргу сектору загального державного управління;

- забезпечити регулярне проведення незалежного моніторингу стану дотримання діючих фіскальних правил після створення Бюджетного офісу згідно з Національним планом відновлення України;

- запровадити практику використання інноваційних рішень у сфері соціального захисту населення України, зокрема – створення програмних продуктів на основі штучного інтелекту, які дозволять ефективніше вирішувати питання забезпечення допомоги вразливим групам населення, контролювати виділення бюджетних коштів та уникнути корупційних схем;

- здійснити перехід до системи електронного управління документообігом та забезпечити доступ до цієї системи для всіх державних органів та установ, що дозволить покращити ефективність державного управління та запобігти зловживанням з боку посадових осіб;

- створити централізовану базу даних, яка буде містити інформацію про всі бюджетні видатки та доходи, а також діловодство та фінансову звітність державних органів та установ, що забезпечить швидкий та зручний доступ до необхідної інформації для різних користувачів;

- запровадити систему моніторингу та контролю за витратами бюджетних коштів з використанням технологій блокчейн, що забезпечить прозорість та недоступність для зловживань при розподілі бюджетних коштів.

Розглядаючи проблему стабілізації економіки за допомогою фіскальної політики, ми вирішили сформулювати 5 ключових принципів ефективного управління державним боргом України (рис. 3.4).

Проте в умовах війни дотримання всіх цих принципів може бути недосяжним завданням. Отже, ми рекомендуємо зосередитись на розвитку ринку облігацій та орієнтуванні на інвестиційно-інноваційні зовнішні позики, що може допомогти підтримати економічну стабільність країни.

Отже, для України важливо забезпечити відповідність своїх фіскальних правил вимогам ЄС, щоб мати можливість успішно інтегруватися в європейський економічний простір.

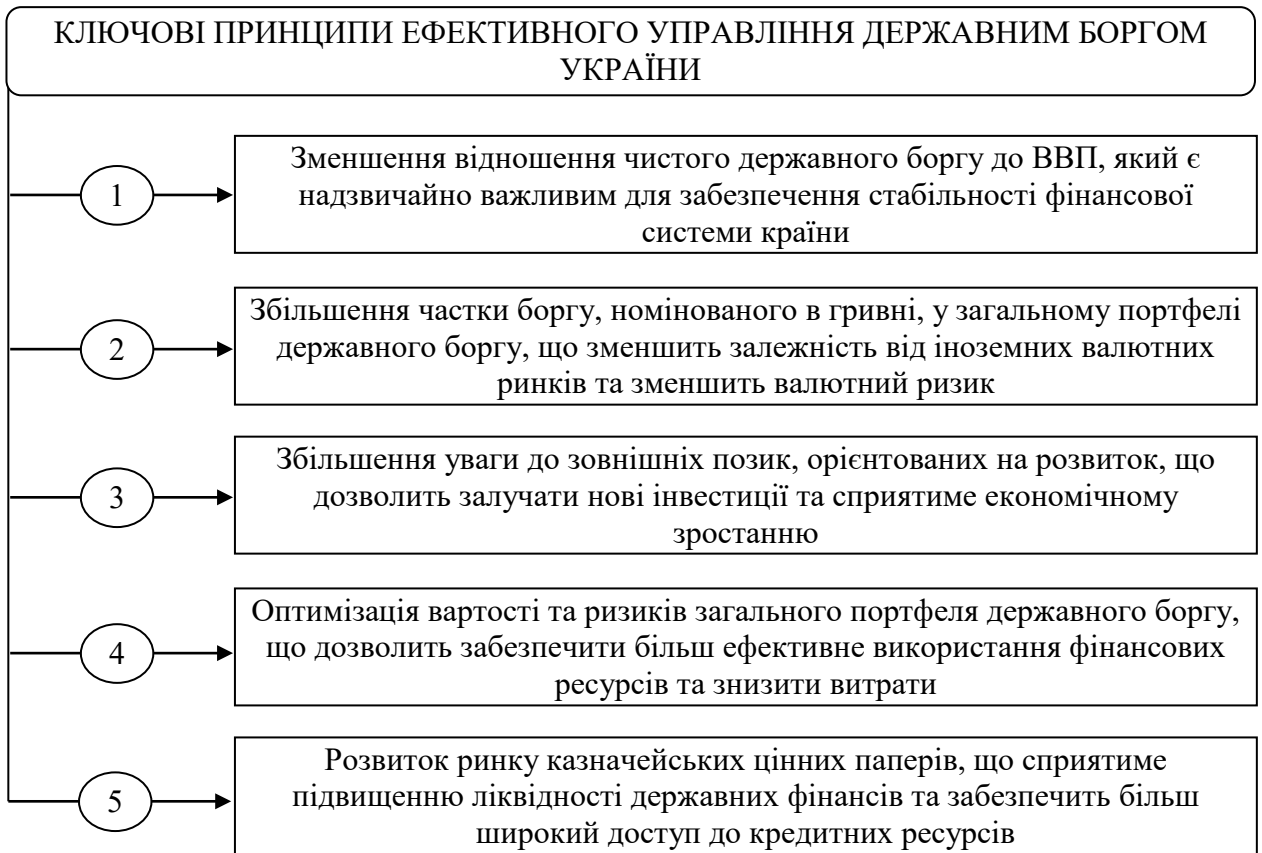

Рис. 3.4. Ключові принципи ефективного управління державним боргом України

Джерело: авторська розробка

Для цього потрібно розробити та впровадити ефективну систему фіскального контролю, що дозволить уникнути порушень в області дефіциту та боргу держави. Крім того, необхідно забезпечити прозорість та відкритість управління державними фінансами, що забезпечить підвищення довіри як національних, так і іноземних інвесторів до економіки України. Це дозволить залучити більше інвестицій та розвивати національну економіку.

Багато людей помилково вважають, що високий рівень державного боргу вказує на те, що економіка країни знаходиться на межі кризи. Проте це не є повністю правильним твердженням. Якщо правильно управляти

заборгованістю, то можна значно зменшити її негативний вплив на рівень життя в країні. Навіть більше, державний борг може послужити стимулом для розвитку та вихід країни зі складного становища. Правильне управління державним боргом є важливою складовою для досягнення стабільності та процвітання в будь-якій країні [30].

Часто в якості доказу, що великий борг – не проблема, наводять приклад США – найбільшого позичальника у світовій історії. Така величезна сума, як 31,4 трлн. дол. США є дуже великою, але це реальна позика федерального уряду, яка досі не виплачена. Незважаючи на це, США продовжують успішно розвиватися та підтримувати стабільність своєї економіки. Валюта Сполучених Штатів – самостійна та повноцінна грошова одиниця, що робить їх фінансову систему дуже стійкою. США експортують та імпортують товари, приймають інвестиції та навіть продають свій борг за долари, що дозволяє уникнути ризику валютної нестабільності. Також це збільшує попит на саму валюту як у країні, так і за її межами. Казначейство США діє з великою відповідальністю та здібністю реагувати на виклики та можливості, з якими стикається країна, за допомогою ефективного управління облігаціями. Це дозволяє уникнути потреби в додаткових позиках та визначати напрямок розвитку країни, що в свою чергу сприяє безпеці та процвітанню народу не лише сьогодні, а й у майбутньому [63].

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на економіку не лише Японії, а й багатьох інших країн світу. У Японії, на жаль, заборгованість зросла значно і доводиться вирішувати великі економічні виклики. Незважаючи на це, Японія демонструє успішний приклад ефективного управління держборгом. Країна засновується на системі внутрішнього боргу, що зменшує ризик залежності від міжнародних кредиторів та валютних ризиків. Банк Японії грає важливу роль у регулюванні боргового ринку, забезпечуючи економіку стабільним фінансуванням та зменшуючи вплив державного боргу на національну економіку. Держоблігації Японії є одним з найбільших ринків боргових інструментів у світі і дозволяють країні залучати необхідні

фінансові ресурси для свого розвитку. Будучи однією з провідних економічних держав світу, Японія продовжує розвиватися та впроваджувати інноваційні підходи для вирішення економічних проблем.

Німеччина зазвичай славиться своєю фінансовою дисципліною, проте пандемія COVID-19 також стала викликом для цієї країни. Співвідношення державного боргу до ВВП досягло історичного максимуму, що стало стресом для економіки. Однак, завдяки здоровому становищу країни до початку пандемії, Німеччина була готова відповісти на цей виклик. Уряд країни створив Фонд економічної стабільності, щоб зменшити борговий тягар на громадян. Цей фонд став частиною агентської моделі управління боргом, яка допомогла забезпечити стабільність економіки Німеччини під час кризи. Завдяки таким заходам, Німеччина змогла відповісти на виклики пандемії, не ставлячи під загрозу свою фінансову стабільність.

У Франції також використовують «зелені» облігації для вирішення екологічних проблем. Але у Великобританії новий уряд виніс рішення про збільшення податків, щоб запобігти зростанню державного боргу. Кожна з цих країн має свої особливості в управлінні бюджетом та боргом. Німеччина й Франція зосереджуються на розв'язанні екологічних проблем та створенні стабільної економіки, не піддаючи під загрозу добробут своїх громадян. У Великобританії борються з борговим навантаженням шляхом збільшення податків, але це може мати вплив на рівень життя населення. Незалежно від того, який підхід оберуть країни, вони стикаються з важливим завданням збалансування бюджету та забезпечення стабільності економіки в умовах пандемії [70].

За останні кілька років в світі набуває популярності концепція «зеленого» інвестування. Виробництво продукції з урахуванням принципів екологічної безпеки стає все більш рентабельним та ефективним. Україна, як країна, яка зазнала військової агресії, може скористатися цією тенденцією, ввівши «зелені» облігації для інвесторів, які прагнуть підтримати екологічно-чистий розвиток країни [67]. Тим не менш, наразі для України актуальним

варіантом інвестування є військові облігації, що забезпечують підтримку ЗСУ та економіки в розпал війни. Необхідно відзначити, що успіх країни в економічному плані залежить від багатьох факторів, зокрема – від ефективного управління державним боргом.

Підтримка економічного зростання та забезпечення фінансової стабільності – це ключові пріоритети монетарної політики. В умовах війни, створення стабільного валютного курсу та цінової стабільності стають більш складними завданнями. Тому важливо збільшити інвестиції в створення робочих місць для формування мультиплікативного ефекту в економіці та зниження ризиків звуження податкової бази в середньостроковій перспективі.

Забезпечення стабільності в економіці та створення нових робочих місць може значно поліпшити рівень добробуту громадян країни та зменшити вплив державного боргу на майбутні покоління. Тому потрібно враховувати ці аспекти при розробці та реалізації монетарної політики.

Висновки до третього розділу

Згідно проведеного дослідження ми зазначили, що за останні 10 р. середня динаміка ВВП склала 9,3%, чому посприяло зростання податкових надходжень на 19,1%, а також негативно вплинув ріст видатків зведеного бюджету на 21% та державного боргу – на 24,9%. Україна стикається з серйозними проблемами в галузі економіки, які є наслідком війни та внутрішніх політичних конфліктів. За даними Національного банку України, реальний ВВП країни скоротився на 34,1% у IV кварталі 2022 році порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Українська економіка потребує комплексного підходу до вирішення проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту. потрібно активно впроваджувати заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, підвищення

конкурентоспроможності товарів та послуг, сприяння експорту та залученню іноземних інвестицій.

На нашу думку, Україні необхідно забезпечити відповідність монетарних умов поточній динаміці ВВП на рівні 15-20% річних. Для досягнення цієї мети рекомендується переглянути процентну політику з метою стимулювання банків до інвестування коштів у державні облігації та інші гривневі фінансові активи замість їх зберігання у депозитних сертифікатах НБУ. Можливо, потрібно актуалізувати параметри монетарного регулювання відповідно до зміни макроекономічних умов і розглянути питання введення цільових заходів монетарної політики для розвитку кредитного каналу, зокрема шляхом запуску інструментів цільового рефінансування банківських кредитів інвестиційного спрямування. Щоб досягти цього, країні потрібно залучати інвестиції міжнародних фінансових організацій та партнерських країн для цільових державних інвестицій у створення нових виробничих комплексів у пріоритетних сферах діяльності. Також варто розглянути широкий інструментарій державної підтримки підприємств, які мають важливе значення для економіки та безпеки країни в умовах війни. Серед таких інструментів можуть бути кредити, гранти, акціонерне фінансування, венчурне фінансування, державні гарантії, страхова підтримка, державне замовлення та субсидії.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що макроекономічна стабільність є ключовою складовою успішної економіки країни. Це означає, що економіка держави є здатною досягти стійкого економічного зростання, утримувати низький рівень безробіття та інфляції, а також запобігати різким коливанням на ринку. Щоб досягти макроекономічної стабільності, необхідно ретельно вивчити безліч факторів, які впливають на неї. Найважливішими з них є глобальна економічна ситуація, політична стабільність, фіскальна та грошова політика, структура економіки та рівень технологічного розвитку. На макроекономічну стабільність також можуть впливати соціальні конфлікти, політична нестабільність та незалежність судової системи. Наприклад, відсутність стабільної політичної ситуації може вплинути на довіру до економіки країни, що може спричинити зниження інвестицій та зростання безробіття. Сприятливі умови для макроекономічної стабільності можуть бути створені за допомогою ефективної фіскальної та грошової політики, яка повинна забезпечувати баланс між збільшенням грошової маси та контролем інфляції.

Зазначено, що ідея фіскальної політики як комплексного механізму впливу держави на економіку країни виникла ще у минулому столітті, коли ринкова економіка почала займати все більш вагому роль у житті суспільства. Це призвело до необхідності розробки нових інструментів регулювання державного сектору економіки. Одним з головних завдань фіскальної політики є забезпечення макроекономічної стабільності та підтримка рівня зайнятості. Для цього держава має регулювати доходи та видатки державного бюджету, регулювати обсяг грошової маси та забезпечувати підтримку підприємництва. Фіскальна політика також використовується для стимулювання економічного зростання, збільшення конкурентоспроможності економіки та інших завдань. У сучасному світі фіскальна політика стала одним з найважливіших інструментів державного

регулювання економіки, оскільки здатна забезпечити стабільність та ефективність функціонування економічної системи країни. Регулювання державного сектору економіки є складним завданням, оскільки існує безліч факторів, які впливають на економічну ситуацію в країні. Тому розробка та виконання ефективної фіскальної політики вимагає знань та досвіду в галузі економіки та фінансів.

На нашу думку, фіскальна політика визначається як комплекс заходів, спрямованих на регулювання державного бюджету та економічних процесів в країні. Роль фіскальної політики в економіці є надзвичайно важливою. Однією з основних її функцій є регулювання рівня загального попиту в економіці. Це здійснюється за допомогою збільшення або зменшення державних витрат, податкових ставок та інших механізмів. Крім того, фіскальна політика здійснює вплив на розподіл доходів та боротьбу з бідністю. Одним із важливих аспектів фіскальної політики є вплив на інфраструктуру та екологічну стійкість країни. Державні видатки можуть бути спрямовані на реалізацію інфраструктурних проектів, які поліпшують якість життя громадян та підтримують економічний розвиток країни. Крім того, фіскальна політика може бути використана для зменшення дисбалансів в економіці та боротьби з нерівностями. Наприклад, держава може ввести податки на зарплати високооплачуваних працівників, щоб забезпечити рівність у доходах та підтримати попит на товари та послуги в середньому та низькому ціновому сегментах.

Зроблено висновок, що в умовах посилення глобалізації та інтеграції світових економік питання міжнародної співпраці в галузі фіскальної політики стають надзвичайно важливими. У світі, де країни взаємодіють у рамках міжнародних організацій та угод, координація фіскальних заходів стає необхідною. Наприклад, Міжнародний валютний фонд та Організація економічного співробітництва та розвитку активно сприяють удосконаленню фіскальної політики країн-членів та надають їм необхідну підтримку та поради. Крім того, існують міжнародні угоди, які регулюють оподаткування

та обмін податковою інформацією між країнами. Наприклад, Міжнародна угода про уникнення подвійного оподаткування дозволяє уникнути подвійного оподаткування при здійсненні міжнародної торгівлі та інвестицій. Зарубіжний досвід фіскальної політики може бути корисним для країн, які шукають ефективні інструменти для забезпечення макроекономічної стабільності та зростання, в тому числі – і для України. Проте варто зазначити, що кожна країна має свої особливості та контекст, у якому здійснюється фіскальна політика, тому необхідно враховувати конкретні умови та фактори при розробці та реалізації власної стратегії.

Зазначено, що внаслідок військової агресії РФ на території України, фіскальна політика країни зазнала значних змін. У зв'язку з війною Україна змушена була збільшити витрати на оборону та збройні сили, що, в свою чергу, призвело до зменшення інших видів видатків у бюджеті. Але уряд України був змушений прийняти ряд заходів, щоб підтримати оборонну сферу та збройні сили країни. Один із заходів, що був прийнятий, полягав у збільшенні видатків на закупівлю зброї та обладнання для військових. Додатково були запроваджені пільги для підприємств, які здійснюють виробництво товарів для збройних сил країни. Хоча військова агресія Росії значно вплинула на фіскальну політику України, уряд країни виявив гнучкість і прийняв рішучі кроки, щоб забезпечити підтримку оборонної сфери та збройних сил в цей складний період.

Зроблено висновок, що протягом останнього десятиріччя середня динаміка ВВП України склала 9,3%. Цьому сприяло зростання податкових надходжень на 19,1%. Однак на середньорічний рівень економіки негативно вплинули зростання видатків зведеного бюджету на 21% та державного боргу – на 24,9%. За останній час Україна зазнала значних економічних труднощів, які є наслідком війни. За даними Національного банку України, реальний ВВП країни зменшився на 34,1% у четвертому кварталі 2022 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Для вирішення проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту, Україні потрібен комплексний

підхід. Потрібно активно впроваджувати заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, збільшення конкурентоспроможності товарів та послуг, підтримку експорту та залучення іноземних інвестицій. Лише в цьому випадку Україна зможе подолати економічні виклики та забезпечити стабільний розвиток країни у майбутньому.

На нашу думку, Україні необхідно забезпечити відповідність монетарних умов поточній динаміці ВВП на рівні 15-20% річних, що є викликом для країни в умовах нестабільності економічної ситуації. Однак для досягнення цієї мети необхідно вжити ряду заходів. Рекомендується переглянути процентну політику з метою стимулювання банків до інвестування коштів у державні облігації та інші гривневі фінансові активи замість їх зберігання у депозитних сертифікатах НБУ. Можливо, потрібно актуалізувати параметри монетарного регулювання відповідно до зміни макроекономічних умов і розглянути питання введення цільових заходів монетарної політики для розвитку кредитного каналу, зокрема – шляхом запуску інструментів цільового рефінансування банківських кредитів інвестиційного спрямування. Щоб досягти цієї мети, країні потрібно залучати інвестиції міжнародних фінансових організацій та партнерських країн для цільових державних інвестицій у створення нових виробничих комплексів у пріоритетних сферах діяльності. Крім того, варто розглянути широкий інструментарій державної підтримки підприємств, які мають важливе значення для економіки та безпеки країни в умовах війни, щоб забезпечити стабільний розвиток національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, І. В. Грабинська та ін.; за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. 3-тє вид., виправл. та доп. Львів: Априорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.
2. Бакланова О.Г., Мужайло В.Д., Брагарник О.О. та ін. Макроекономіка: навчальний посібник. Київ, 2015. 267 с.
3. Будаговська С., Кілієвич О., Луніна І. та ін. Мікроекономіка і макроекономіка: підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти. У 2 ч. / За заг. ред. С. Будаговської. Київ : Основи. 2020. 518 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
5. Вдовиченко А. Як фіскальна політика впливає на ВВП та інфляцію в Україні? Вісник Національного банку України. 2018. №244. С. 26-45.
6. Видатки державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/>.
7. Виконання державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2018/>.
8. Грегорі А. Фіскальна політика ЄС під час пандемії COVID-19. URL: <https://blog.liga.net/user/ahrehori/article/40304>.
9. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2009 по 2023 рр. МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2022/>.
11. Для пільг війна скінчилася. Держава повертає бізнесу мирні правила оподаткування. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/1/694463/>.
12. Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2022 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/>.

13. Економіка США відновлюється після пандемії небаченими темпами. URL: <https://texty.org.ua/fragments/103917/ekonomika-ssha-vidnovlyuyetsya-pislya-pandemiyi-nebachenymy-tempamy-ye-j-ryzyky-wall-street-journal/>.

14. Економічна інтеграція з ЄС: чи може Україна досягти планки, необхідної для вступу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/13/696918/>.

15. Затонацька Т.Г., Ткаченко О.Є. Теоретична сутність та особливості формування фіскального простору. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2016. № 3(31). С. 119-125.

16. Карлін М.І., Проць Н.В. Фінанси зарубіжних країн: конспект лекцій для студентів заочної форми навчання за скороченою формою навчання. Луцьк: Вежа-друк, 2022. 103 с.

17. Козакевич О. Особливості фіскальної політики у системі важелів стимулювання національної економіки України. 2018. № 7. С. 1001-1007.

18. Красота О.В. Боргова політика в умовах макроекономічної нестабільності. Банківська справа. 2022. № 1-2. С. 46-65.

19. Красота О.В. Макроекономічна стабілізація України на засадах соціальної інклюзії./ Економічний розвиток України: концептуальні засади та інституційний вимір: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України, д.е.н., проф. В.Д. Базилевича, д.е.н., проф. Н.І. Гражевської, д.е.н. В.В. Вірченка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. С.335-353.

20. Красота О.В. Роль соціальної інклюзії у відновленні макроекономічної стабільності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». Вип. 213 (6) К., 2020. С.6-13.

21. Красота О.В. Теоретичні і практичні аспекти державного боргу та боргової політики держави. Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя: монографія / за ред. В.Д. Базилевича, В.Л. Осецького. К.:

Київський національний університет імені Тараса Шевченка; НДС «Центр економічних досліджень»; ЗАТ «Нічлава», 2018. 539 с. С.110-131.

22. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання. Фінанси України. 2015. №12. С. 72.

23. Курносів О. В. Посилення ролі державної податкової політики в соціально-економічному розвитку країни. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 1. С. 88-94.

24. Лановий В. Монетарні чинники макроекономічної стабільності. Фінансовий ринок України. 2020. № 6. С. 7-9.

25. Лук'яненко І.Г., Сидорович М.Я. Бюджетно-податкова політика України. Київ, 2014. 227 с.

26. Макроекономіка та макроекономічна політика: навч. посіб. / наук. ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання, 2018. 699 с.

27. Мискін Ю.І. Соціалізація бюджетної політики України : монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 508 с.

28. Мискін Ю.І., Мартиненко В.В., Мискіна О.О. Сутність фіскальної політики. Гроші, фінанси і кредит. 2022. Вип. 2(88). С. 79-85.

29. Митний Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

30. Мінфін готує законодавчу базу у сфері оподаткування та податкового адміністрування для вступу до ЄС. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/82225-minfin-gotuje-zakonodavcu-bazu-u-sferi-opodatkuvannia-ta-podatkovogo-administruvannia-dlia-vstupu-do-jes>.

31. Модель управління державним боргом у США. URL: <https://iaa.org.ua/articles/model-upravlinnya-derzhavnym-borgom-u-ssha/>.

32. Нечипорук К.О., Кедик М.В. Проблеми міжнародної макроекономічної стабільності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 45. С. 41-45.

33. Нові фіскальні правила в ЄС: перспективні завдання для України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697731/>.

34. Огірко О., Крет І. Фіскальна політика держави: сутність та аналіз особливостей складових з їх компонентами. Траєкторія науки. 2018. № 8. С. 2001-2008.

35. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні. Березень 2023 року. Національний Інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho-10?fbclid=IwAR3r3Xa6RbKXq3NDM9dyszAMRfcR1IzegBHQsiWl33FgO1IzLV1_u6toTCE.

36. Оніщенко Г.В. Теоретичні засади фіскальної політики. Фінансовий простір. 2021. № 2(42). С. 70-80.

37. Офіс Національної інвестиційної ради. URL: <https://www.nicouncil.org.ua/uk/>.

38. Падіння ВВП в Україні в IV кв.-2022 проти IV кв.-2021 прискорилося до 31,4% - Держстат. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/897207.html>.

39. Пасічник Ю.В. Бюджетно-податковий механізм формування ресурсів держави. Глобальні та національні проблеми економіки: Електронне наукове видання. 2016. Вип. 9 (119). С. 675-678.

40. Переваги та недоліки податкової реформи «10:10:10» для бізнесу. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/28/699587/>.

41. Петричко М.М., Басара М.М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти. Мукачевський державний університет. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 578-582.

42. Підсумки 2021 року та завдання на 2022 рік. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/12/31/681125/>.

43. Податки під час війни: що змінилося для бізнесу.
URL:https://biz.ligazakon.net/analytics/211250_podatki-pd-chas-vyni-shcho-zmnilosya-dlya-bznesu.

44. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

45. Податкові надходження в Німеччині. URL:
<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVDEU>.

46. Прибуток банківського сектору в 2021 році сягнув історичного максимуму – 77,5 млрд. грн. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pributok-bankivskogo-sektoru-v-2021-rotsi-syagnuv-istorichnogo-maksimumu--775-mlrd-grn>.

47. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-%D0%86%D0%A5#Text>.

48. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2970-20#Text>.

49. Про Державний бюджет України: від 03.11.2022 № 2710-IX.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

50. Про Державну митну службу України: Указ Президента України від 29.11.1996 № 1145/96. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96#Text>.

51. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

52. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

53. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.

54. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

55. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

56. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

57. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків №9015 від 14.02.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349>.

58. Романенко І.В. Моделі побудови національних податкових систем. URL: <https://goo.gl/TXeZu7>.

59. Січняк О.О. Категоріальний аналіз сутності бюджетно-податкової політики в сучасній фінансовій теорії. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 6. С. 8-10.

60. Слатвінська М. О. Фіскальна політика в умовах модернізації фінансової системи: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.01.08. Одеса: ОНЕУ, 2019. 43 с.

61. Соф'їн М. До проблеми визначення поняття фіскальної політики в Україні в умовах євроінтеграції. Теорія держави і права. 2019. № 7. С. 162-166.

62. Соціальні допомоги постраждалим від війни. «Допомога». URL: <https://groshi.edopomoga.gov.ua/>.

63. Соціально-економічні наслідки війни Росії в Україні для ЄС — посилення дієздатності ЄС. Резолюція Європейського Парламенту від 19

травня 2022 року про соціально-економічні наслідки війни Росії в Україні для ЄС — посилення дієздатності ЄС (2022/2653 (RSP)). URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjulcv3t6L-AhXSlosKNbVKA8YQFnoECCwQAQ&url=https%3A%2F%2Fukraine.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F250115%2F0118_T_Resolution%2520on%2520soc%2520and%2520econ%2520consequences.pdf&usg=AOvVaw2vx-8kcFMC8VrjqUwCulHQ.

64. Тимошенко А.О. Стратегічні напрями реформування фіскальної політики України. *ModernEconomics*. 2017. №6. С.195-209.

65. Томнюк Т. Л. Фіскальне регулювання у провідних економічних теоріях ХХ-ХХІ ст. *Проблеми економіки*. 2018. № 2 (36). С. 344-349.

66. У МВФ розкритикували нову економічну стратегію Британії. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/28/691953/>.

67. Управління державним боргом: світовий досвід для України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/8/696799/>.

68. Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України. Т.В.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ, 2020. 76 с.

69. Чого чекати світовій економіці до кінця 2022 року. URL: <https://mind.ua/publications/20249633-chogo-chekati-svitovij-ekonomici-do-kincy-a-2022-roku>.

70. Як війна РФ проти України впливатиме на ЄС у 2023 році. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-rf-proti-ukraini-vplivatime-na-es-u-2023-roci/a-64489994>.

71. Як забезпечити економічне зростання в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664/>.

72. Якушко І. В. Фіскальна політика: сутність та особливості впливу на розвиток національної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія:

економіка та управління. 2022. № 6. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-04>.

73. Ayhan Kose M., Naotaka Sugawara, Marco E. Terrones Global Recessions. Policy Research Working Paper. 2020. №9172. P. 1-71.

74. BorkoTetiana, Fradynskyi Oleksandr, Oneshko Svitlana, Zalievska-Shyshak Anna, Krasota Olena. Prospects for Restoring the Economic Potential of Ukraine in the Post-War Period. Economic Affairs. October 2022. Vol.67. № 04s. pp. 815-823. DOI: 10.46852/0424-2513.4s.2022.15

75. Corporate income tax (CIT) revenues in Poland from 2014 to 2021. URL: <https://www.statista.com/statistics/1072850/poland-cit-revenues/>.

76. Hlushchenko S., Melnyk A. Фіскальні стимули економічного розвитку у світі в умовах пандемії COVID-19. Наукові записки НаУКМА. 2021. Економічні науки. № 6(1). С. 45-51.

77. Informavuymy Servis Policyjny. Większość Polaków deklaruje swoje zaufaniedo Policji. URL: <https://isp.policja.pl/isp/aktualnosci/8220,Wiekszosc-Polakow-deklaruje-swoje-zaufanie-do-Policji.htm>.

78. Mark P. Keightley Fiscal Policy Considerations forthe Next Recession. Congressional Research Service. № R45780. 2019. P. 1-16.

79. McConnell K.R., Brew S.L. Economics: Principles, ProblemsandPolicy. TranslatedfromEnglish. RevisedEdition 11. K., HaGar, 1998. 785 p.

80. Total tax revenue of Luxembourg from 2000 to 2021. URL: <https://www.statista.com/statistics/805070/total-tax-revenue-of-luxembourg/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ВЕСНА 2023 Повоєнне відновлення економіки України: проблеми та перспективи

Додаток А (Продовження)

<u>SHOLOPAK VLADYSLAV</u> . ESG INVESTING	155
РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ СТИМУЛ ТА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА УКРАЇНИ	
<u>БАРТУН МАРИНА</u> . РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	157
<u>БАСИЧ ВАЛЕРІЯ</u> . ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	158
<u>БІЛОШАПКА ТИМОФІЙ</u> . ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ	159
<u>ГАВРИЛЕНКО ДМИТРО</u> . МОДИФІКАЦІЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ В УМОВАХ ВІЙНИ	161
<u>ГАЙСИНСЬКА АНЖЕЛКА</u> . МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ	162
<u>ГОНТАРУК ІЛОНА</u> . СУЧАСНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ ПЕРСОНАЛУ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	165
<u>ГОНЧАРУК ОЛЕКСАНДР</u> . ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	166
<u>ДРУЖИНСЬКА ДАР'Я</u> . ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ	167
<u>ЖУКОВСЬКА КРИСТІНА</u> . ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	168
<u>ЗАВАЖЕНКО АНДРІЙ</u> . ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	169
<u>ЗАГОРУЛЬ ТЕТЯНА</u> . РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ СПІЛЬНОЇ УЧАСТІ	170
<u>КУРБАНОВА ВЛАДИСЛАВА</u> . СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	171
<u>КУЩИНСЬКА ОЛЬГА</u> . СПАСІЧЕНКО ОКСАНА. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	173
<u>МАНДЕБУРА ІЛІЯ</u> . ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НОВА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА УКРАЇНИ	174
<u>ОСИПЧУК ІРИНА</u> . ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ БУЧАНСЬКОЇ МТГ	175
<u>ПАНОВА ЛОРЕНЦА</u> . ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР	176
<u>ПЕЦЮРКІВСЬКА СОФІЯ</u> . СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	177
<u>СОСНОВСЬКА МАРІЯ</u> . ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	178
<u>СУСЛО ТЕТЯНА</u> . ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	179
<u>ХИТРИЙ ОЛЕКСАНДР</u> . ВПЛИВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	181
<u>ШВАЛЯ КАРІНА</u> . ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	182
<u>СЕРЕДНІСЕНКО ДАР'Я</u> . SELECTIVE ECONOMIC INSTRUMENTS TO ASSESS THE ANTI-COMPETITIVE EFFECTS OF PRICE DISCRIMINATION IN COMPETITION POLICY.....	183
РОЛЬ БІЗНЕСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
<u>БАЙРАК ІГОР</u> . ЕФЕКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ HR-АНАЛІТИКИ В БІЗНЕСІ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	185
<u>ВАЛЬЧУН ІЛІЯ</u> . КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНА АНТИКРИЗОВА СТРАТЕГІЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	188
<u>ДЯКІВ АНДРІЙ</u> . ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	189

Додаток А (Продовження)

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Гончарук Олександр Вікторович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
II курс магістратури, ОП «Економіка та економічна політика»
Науковий керівник: к.е.н., доц., Красота О.В.

THE EFFECT OF FISCAL POLICY ON HUMAN CAPITAL IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the impact of fiscal policy on human capital in the conditions of the war in Ukraine. Actual problems of human capital in the field of fiscal policy implementation were identified.

Одним з основних завдань держави є підтримка розвитку людського капіталу. На вирішення цього завдання спрямована економічна політика держави, в тому числі фінансова політика. В умовах повномасштабної війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року рф проти незалежної України, особливою актуальністю набуває питання ролі фінансової політики та її впливу на відновлення людського капіталу. Фінансова політика – це комплекс заходів щодо регулювання доходів і витрат держави. Заходи фінансової політики визначаються поставленою метою (згладжування циклічних коливань в економіці, зниження рівня безробіття, розвиток людського капіталу тощо). Держава регулює сукупний попит і сукупний продукт за допомогою державних витрат, трансфертних платежів і податків [1].

Фінансова політика в умовах війни характеризується спрямуванням на: а) військові потреби; б) підтримку осіб, які постраждалих від війни, тобто на підтримку людського капіталу. Як відомо, головною причиною втрати людського капіталу в Україні стала поточна повномасштабна війна. Втрата людського капіталу в умовах війни спричинена: а) фізичним знищенням людей; б) внутрішньою та зовнішньою міграцією працівників; в) закриттям бізнесів (у кращому випадку – їх релокація і відновлення роботи на новому місці) тощо. Відбулося збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – нового типу мігранції, який початково з'явився внаслідок анексії Криму та війни на сході України у 2014 році та призвів до перерозподілу людського капіталу між регіонами. В результаті зовнішньої міграції ми втратили велику частку фахівців (освітян, лікарів, інженерів та ін.). Проявом зниження людського капіталу є безробіття, яке суттєво зросло з початку повномасштабного вторгнення. Крім цього, активні бойові дії та зміна їх географії формують нові міграційні процеси, які спричиняють виникнення низки проблем. Наприклад, внутрішньо та зовнішньо переміщені особи відчувають труднощі через відсутність власного житла, постійної роботи, нерегулярні доходи, розрив соціальних зв'язків [3]. Відповідно, вони мають потреби у роботі та житлі, що вимагають фінансових заходів у вигляді державної фінансової допомоги.

Фінансова політика спрямована на підтримку людського капіталу, вона передбачає цільове фінансування для підтримки осіб, що втратили житло або роботу, виплати ветеранам бойових дій, допомогу по безробіттю, відновлення підприємницької ініціативи шляхом надання податкових пільг та відстрочок, інші методи відновлення людського капіталу. Поточні фінансові заходи, що реалізуються в Україні, спрямовані на надання фінансової допомоги особам, які постраждали внаслідок війни, а саме: а) на підтримку ВПО; осіб, які втратили житло та мігрували; осіб, які втратили роботу й доходи (безробітні); б) на реабілітацію військовослужбовців та постраждалих учасників бойових дій тощо. Слід зазначити, що в Україні вже реалізується низка фінансових заходів щодо підтримки людського капіталу. Серед них особливо варто виділити податкові пільги. Так, з 1 квітня 2022 року і до закінчення воєнного стану фізичні особи-підприємці першої та другої груп мають право не сплачувати єдиний податок. Для таких платників сплата єдиного податку на час воєнного стану є добровільною. Крім цього, платник податку зі статусом ВПО має право на податкову знижку на суму коштів, фактично сплачених ним впродовж звітного року, у вигляді орендної плати за договором оренди житла. Це стосується нарахованого доходу у вигляді зарплатної плати, що зменшена з урахуванням ст. 164 Податкового кодексу України. В межах фінансового стимулювання скасовано податки на доходи осіб та військовослужбовців, спрямованих на благодійну допомогу учасникам бойових дій та особам, які проживають на території бойових дій, вимушеним переселенцям та особам, які постраждали внаслідок нападу рф [4].

Українським урядом була прийнята програма сприяння працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб, яка продовжує залишатися одним із пріоритетів у 2023 році. Дійсно, з початку 2023 року уряд збільшив фінансування за вищезгаданою програмою для внутрішньо переміщених осіб, які стали на облік як безробітні, у 5 разів. Так, відповідно до внесених змін роботодавець отримує компенсацію витрат на оплату праці (але не більше двох розмірів мінімальної зарплатної плати, встановленої законодавством) за працевлаштування зареєстрованих безробітних ВПО на умовах строкових трудових договорів, які не тривають понад шість календарних місяців за умови збереження зазначених гарантій зайнятості [2]. На нашу думку, вищезазначені заходи уряду є збереженням гарантій зайнятості населення та підтримкою людського капіталу. Надання податкових пільг сприяє релокації бізнесу та підтримує підприємницьку ініціативу, проте існують бюджетні обмеження та пріоритетність у видатках, що не дозволяють в повній мірі відновити втрачений людський капітал.

На основі зазначеного вище можемо зробити висновок, що заходи фінансової політики уряду щодо підтримки людського капіталу України в умовах війни є недостатніми. На нашу думку, уряду необхідно:

- проводити всебічну комунікацію з бізнесом та громадянами для виявлення найбільш гострих та актуальних потреб, що підвищить ефективність державного фінансування;
- ширше використовувати переваги діджиталізації (наприклад, порталу Дія) як засобу спрощення ведення підприємницької діяльності з розширенням функціоналу подачі та реєстрації установчих документів;
- проводити регулярний аудит витрат і фактичної потреби у державному фінансуванні для громадян цільових категорій задля забезпечення її адресності;
- популяризувати сплату податків через ЗМІ для підприємств, що мають таку змогу, проте звільнені від такого зобов'язання на воєнний час, що дозволить наповнити бюджет під цільове фінансування людського капіталу;
- після скасування воєнного стану протягом 6 місяців не скасовувати пільги на благодійну та гуманітарну допомогу, що є підтримкою для людей, постраждалих від війни, враховувати швидкість післявоєнного відновлення.

Таким чином, людський капітал в Україні зазнає значних втрат в умовах поточної війни. Зростає рівень безробіття, наявна стрімка внутрішня і зовнішня міграція населення, а значні інфраструктурні втрати перешкоджають безпечній та ефективній повсякденній діяльності. Своєю чергою, спостерігається перерозподіл трудових ресурсів усередині країни та релокація бізнесу. Це призвело до дефіциту робочої сили у найбільш постраждалих від воєнних дій регіонах, створило нові питання підтримки людського капіталу. Український уряд заходами стимулюючої фінансової політики здійснює підтримку людського капіталу. Для цього використовуються заходи податкового (зменшення податкового навантаження на бізнес та фізичних осіб) та фінансового стимулювання (реалізація різноманітних програм державної допомоги найбільш постражданим від війни особам). Однак, залишається невирішеним питання ефективності державної фінансової допомоги та її фактичної необхідності для всіх, хто її отримує. Крім цього, значне зниження податкового тягара призводить до суттєвого зменшення надходжень до бюджету та можливостей цільового фінансування уряду.

1. Гусєв А.О. Управління людським капіталом та вплив на його розвиток державної фінансової політики [Електронний ресурс] 2020. – Режим